

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

**КУЛЬТУРА ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ТА РОЛЬ ДУХОВЕНСТВА В ЇЇ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПОШИРЕННЯ *КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ***

Студент 6 курсу: Віталій Лозинський

Науковий керівник: Марія Ярема,

доктор біетики

Рецензент: с. Йосафата Дробик,

доктор морального богослов'я

Львів 2022

Лозинський В.В. Культура дарування органів та роль духовенства в її популяризації в контексті поширення *культури життя*: Магістерська робота: (041 «Богослов'я») / В.В. Лозинський/ Український католицький університет. Кафедра Богослов'я;

Наук. кер. д. біоетики Ярема М. – Львів: УКУ , 2021, 69 с.

Анотація. У роботі розкрито діяльність Католицької Церкви, спрямовану на розвиток культури дарування органів, в контексті заклику папи Йоана Павла II до поширення у світі *культури життя*. Окреслено визначення, зміст, та процес історичного розвитку поняття *культури життя*. Описано позицію Католицької Церкви, щодо моральної оцінки трансплантації та донорства органів. Представлено тенденції поширення культури дарування органів Католицькою Церквою, та зокрема УГКЦ.

Ключові слова: дарування органів, культура життя, трансплантація, поширення, Католицька Церква, Українська Греко-Католицька Церква.

Abstract: The paper reveals the activities of the Catholic Church aimed at developing a culture of organ donation, in the context of the call of Pope John Paul II to spread the culture of life in the world. The definition, content, and process of historical development of the concept of the culture of life are outlined. The position of the Catholic Church on the moral evaluation of transplantation and organ donation is described. The tendencies of spreading the culture of organ donation by the Catholic Church, and in particular by the UGCC, are presented.

Keywords: organ donation, culture of life, transplantation, spread, Catholic Church, Ukrainian Greek-Catholic Church.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ	7
1.1. Визначення, зміст та способи поширення <i>культури життя</i>	7
1.2. Історичний контекст та причини розвитку <i>культури життя</i>	13
РОЗДІЛ 2. ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ	21
2.1. Види трансплантації органів і тканин.....	22
2.2. Важливість донорства	24
2.3 Ставлення Католицької Церкви до трансплантації органів.....	26
2.3.1. Питання розподілу донорських органів	31
2.3.2. Продаж органів і позиція Церкви.....	33
2.3.3. Презумпція згоди	34
2.4. Загрози та виклики донорства органів	37
2.4.1. Імунна система та відторгнення	37
2.4.2. Питання ксенотрансплантології.....	38
2.4.3. Можливість донорства за наявності вірусів.....	39
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ	41
3.1. Соціальна комунікація Церкви як інструмент поширення культури дарування органів.....	41
3.2. Позитивний досвід поширення культури донорства в католицькому середовищі.....	42
3.3. Досвід та поширення культури донорства в середовищі УГКЦ.....	51
ВИСНОВКИ	59

ВСТУП

Людина, згідно з Божественним задумом Творця, покликана до життя, а також до його збереження і передавання. У Святому Письмі, в книзі Мудрості читаємо, що «Бог не створив смерть, ані не радіє з погибелі живучих» (Муд.113), але «через заздрість диявола смерть увійшла у світ» (2,24). В міру розвитку суспільства, розвивається також і медицина, що дає змогу рятувати життя.

У співвідношенні потреби до готовності служити життю і розкривається актуальність цієї теми, тому що донорство органів є одним із способів порятунку і збереження життя. Християнська мораль дає схвальну оцінку процесу дарування органів, називаючи такий жест милосердним виявом любові до ближнього. Однак багато людей не є свідомі того, що могли б врятувати чиесь життя, ставши донорами органів та тканин після смерті або навіть ще за життя. Тому формування і поширення культури дарування органів є необхідним чинником розвитку відповідального суспільства.

На відміну від тем, що стосуються трансплантації органів та її моральної оцінки з боку Церкви, що є доволі дослідженими та описаними, оригінальність теми цієї роботи пов'язана з дослідженням поширення культури дарування органів.

Питання дарування органів – це питання цінностей. Християнство визнає людське життя як фундаментальну цінність. На формування цінностей у суспільстві, в свою чергу, має вплив Церква, тому і до Церкви звернене моральне запрошення сприяти формуванню цінностей життя, позитивної суспільної думки щодо дарування органів, готовності людей подарувати свої органи. Дослідження претендує розкрити, якою є діяльність Церкви, зокрема духовенства, у поширенні культури дарування органів.

Метою роботи є окреслити культуру дарування органів через призму культури життя та розкрити діяльність Католицької Церкви, зокрема духовних осіб, в поширенні культури дарування органів.

В цій магістерській роботі реалізовуватимуться такі завдання:

- Представити концепцію *культури життя* через призму погляду папи Йоана Павла II;
- Дослідити й описати феномен дарування органів та ставлення Церкви до трансплантації;
- Розкрити діяльність Вселенської Церкви в поширенні культури дарування органів;
- Розкрити діяльність УГКЦ в поширенні культури дарування органів.

Об'єктом дослідження є діяльність Католицької Церкви щодо популяризації культури дарування органів як одного з аспектів культури життя.

Предметом цього дослідження будуть позиція і свідчення представників Церкви, виражені у документах, статтях та публічних зверненнях щодо питань культури життя та культури дарування органів.

Дослідження обмежене лише до одного з аспектів культури життя, а саме – культури дарування органів. Також не передбачається розгляд впливу усіх можливих факторів на поширення цієї культури, а лише вплив Церкви.

У роботі за допомогою аналітичного методу буде опрацьовано та репрезентовано основну думку та концепцію, що стосуватиметься питань культури життя та дарування органів. Синтетичний метод використовуватиметься для представлення і порівняння різних тез. Метод узагальнення розкриватиметься у підбитті підсумків, що впливатимуть з попередньо зібраних і розкритих думок та ідей.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів і висновків. У першому розділі буде розкрито концепцію *культури життя*. У першому підрозділі буде окреслено визначення та зміст поняття *культури життя*. Другий підрозділ охопить опис історичного розвитку поняття *культури життя*, відповідно до вчення святого Йоана Павла II.

У другому розділі, описуватиметься один з виявів *культури життя*, а саме дарування органів. У першому підрозділі буде сказано про види трансплантації.

У другому підрозділі буде охоплено тему важливості донорства органів і тканин. У третьому підрозділі буде розкрито морально-етичне вчення Католицької Церкви щодо трансплантації та донорства. У цьому підрозділі будуть описані критерії здійснення розподілу донорських органів, ставлення Церкви до продажу органів, а також ставлення до презумпції згоди. У четвертому підрозділі буде описано окремі виклики та загрози при донорстві органів, зокрема питання відторгнення, ксенотрансплантації, та можливості донорства при вірусних захворюваннях.

У третьому розділі буде представлено діяльність Католицької Церкви та зокрема УГКЦ у сфері поширення культури дарування органів. У першому підрозділі буде розкрито тему соціальної комунікації, як необхідного інструменту для поширення культури дарування органів. У другому підрозділі буде описано досвід Католицької Церкви у поширенні культури дарування органів. У третьому підрозділі розкриватиметься тема поширення культури дарування органів в середовищі Української Греко-Католицької Церкви.

Серед основних джерел наукової роботи є офіційні документи Церкви, зокрема енцикліка папи Йоана Павла II *Evangelium Vitae*, Катехизм Католицької Церкви, папські звернення та листи Йоана Павла II, Венедикта XVI, Франциска щодо трансплантації, документи Другого Ватиканського Собору, енцикліки *Centesimus annus*, *Veritatis Splendor*, *Fides et Ratio*, документи папських академій, інструкція *Donum Vitae*, *Хартія працівників охорони здоров'я*, душпастирська інструкція *Communio et progressio*, душпастирська інструкція *Aetatis Novae*. Джерельною базою стали також ряд критичних статей, що аналізують концепцію *культури життя*, та статті з біоетики, зокрема кардинала Еліо Згреччі, що стосуються етичних питань трансплантації та критеріїв моральної прийнятності донорства. Джерелами дослідження стали водночас офіційні інтернет-ресурси Католицької Церкви та зокрема УГКЦ, статті та медіа-звернення духовенства, в яких розкривається тема дарування органів.

ВСТУП

Дослідження може бути розпрацьованим через подальший аналіз концепції *культури життя* Йоана Павла II, та розкриття інших аспектів цієї культури. Продовження дослідження можливе у питаннях особливостей використання Церквою зв'язків з громадськістю з метою інформування суспільства щодо теми донорства. А також напрацюваннями, щодо організації проектів для поширення культури дарування органів та залученням у ці проекти духовенства і мирян.

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

1.1. Визначення, зміст та способи поширення культури життя

Культура життя – це визначення, яке використовується в моральному богослов'ї для опису правди про те, що всі етапи людського життя від зачаття до природної смерті є священними¹. Термін *культура життя* запроваджений св. Йоаном Павлом II, папою Римським, який високо цінував гідність і святість людського життя. Зміст поняття *культура життя* знаходимо в енцикліці *Evangelium Vitae*. У ній папа розвиває думку, що повага до людського життя є наріжним каменем оновленого суспільства.

Культура – поняття, що в широкому розумінні слова означає сукупність духовних та матеріальних надбань і цінностей людей. Св. Йоан Павло II говорить про культуру як про «усе те, що формує людську особу і спільноту, в якій вона живе»². «Культура життя, її соціально-етичний потенціал синхронізуються з принципами соціальної практики (спільного блага, універсального призначення благ, субсидіарності, солідарності, діалогізму), що також заперечують *культуру смерті*»³. У цьому розкривається значення культури життя у суспільнотворчих принципах та процесах.

Зміст *культури життя* не є просто повідомленням, а закликом до дії, до розбудови нової культури, «бо нагальна потреба такого оновлення культури впливає з історичного стану, в якому ми тепер живемо, але головне її джерело – в самому євангелічному покликанні Церкви [...] промовляти всю правду про людину та її життя»⁴. Папа прагне відновити в людях усвідомлення їхнього покликання до любові та пошани життя кожної людини, а також заохочує сміливо воліти, щоб тепер, коли розповсюджуються різні феномени смерті через обман та ненависть, люди через правду і любов втілювали нову культуру

¹ Пор. Orpong H. *Culture of life* // www.researchgate.net (10.02.2021).

² Пор. Бодак В. *Католицька Церква про етнорелігійні виміри культури* // dspace.nbuv.gov.ua (15.03.2021).

³ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 38 [PDF].

⁴ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §95 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

життя⁵. Правда про життя полягає в даруванні себе, через любов, як правдиве вираження свободи. Тому життя, любов і свобода пов'язані настільки сильно, що можуть існувати у єдності і вони разом формують справжню *культуру життя*⁶. Йоан Павло II пропонує заново відкрити зв'язок, що єднає істину і свободу. За його словами саме життя «носить в собі невитравний запис істини. Людина, приймаючи дар Божий, повинна прагнути збереження життя в цій суттєвій істині. [...] Слово Боже вказує точний напрямок, якому має слідувати життя, аби шанувати свою істину і зберігати гідність»⁷. В енцикліці *Centesimus annus* св. Йоан Павло II говорить про те, що свобода не має іншого справжнього вираження поза категорією істини. Без покори істині, як вияву найбільшого добра, будь-який вияв свободи приречений до того, щоб стати свавіллям та руйнуванням особистих та соціальних стосунків⁸.

Для окреслення фундаментального рівня братерства і єдності суспільства, що притаманний християнству, Йоан Павло II використовує поняття:

Communio personarum (лат. *спілкування людей*), інакше кажучи, «взаємна причетність особистостей». Цим поняттям він позначає якісно відмінний від природного (суто біологічного) специфічно людський спосіб співіснування, у якому домінує принцип єдності (взаємне визнання людьми їхньої особистої гідності). Пропагований принцип єдності покликаний протидіяти різноманітним формам соціальної деструкції, конфліктам через християнську *любов як дарунок справедливості*⁹.

Понтифік навчає, що новий вимір стосунків із собою та іншими людьми не може бути повноцінним без усвідомлення зв'язку між життям та свободою: «Немає справжньої свободи там, де не визнається й не схвалюється життя, і немає повного життя без свободи. Обидві ці реалії мають спільний аспект, уроджений і особливий: їх нерозривно з'єднує заклик до любові»¹⁰. Заклик до любові лежить в основі всього християнського служіння. Йоан Павло II

⁵ Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §77 [PDF].

⁶ Пор. Barragan J. *The culture of death and the culture of life in the light of «Evangelium Vitae»* // *academivita.org* (19.02.2021).

⁷ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §48 [PDF].

⁸ Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Centesimus annus*, 4.

⁹ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 32 [PDF].

¹⁰ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §96 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

зазначає, що є вкрай важливо, аби людина сприйняла «життя як дар і завдання: тільки погодившись з цією природною залежністю, людина може жити і цілком здійснювати свою свободу, водночас глибоко шануючи свободу і життя кожної іншої особи»¹¹.

Життя є найціннішим надбанням, даром від Господа, способом буття, через який людина здатна виражати себе, свої стосунки з іншими людьми, навколишнім світом та, найважливіше, з Богом. «Життя не здобувається завоюванням, а шляхом його вільного отримання як дару. Однак, із Втіленням Слова, життя набуває нових, нескінченних горизонтів, що спрямовують у вічне життя. Життя народжується з Божої любові і є самою любов'ю»¹². Доповнюючи твердження про походження життя від Божественного Життєдавця, папа Йоан Павло II звертається до твору Псевдо-Діонісія Ареопагіта *Про Божественні імена*, в якому стверджується: «Кожне існування і кожен життєвий процес походить від того Життя, котре переростає будь-яке життя і будь-яку засаду існування. [...] Людей як істот, що зіткані з духу й матерії, Життя наділяє Життям»¹³. Також папа пригадує про покликання людини до добра: «Добро, яке належить робити, є для життя не гнітючим тягарем, а істотно правдою, яку можна творити тільки чинячи добро»¹⁴.

Коли відбуваються втручання у людське життя, то люди стикаються не з чимось, чим дозволено без перешкод маніпулювати, а з тим, що вимагає поваги, через гідність людини і святість. «Церква не схвалює певних медичних процедур, які можуть завдати шкоди або вбити плід, який є людиною з непорушним правом на життя»¹⁵. Папа Йоан Павло II говорить, що захист людського життя є співучастю у місії самого Христа. Понтифік також підкреслює, що у світі існує *культура смерті*, яка нападає на *культуру*

¹¹ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §96 [PDF].

¹² Barragan J. *The culture of death and the culture of life in the light of «Evangelium Vitae»* // *academivita.org* (19.02.2021).

¹³ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §83 [PDF].

¹⁴ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §48 [PDF].

¹⁵ Oppong H. *Culture of life* // *www.researchgate.net* (10.02.2021).

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

життя¹⁶. З цього випливає чіткий заклик до протидії *культурі смерті*, тобто усьому, що зневажає та знищує життя: абортам, евтаназії, використанню ембріональних стовбурових клітин для медичних досліджень, вживанню контрацептивів, застосуванню смертної кари, веденню несправедливих воєн, самогубствам, сприянню у вчиненні суїцидів чи каліцтва, нарцисизму і надмірному егоїзму. Протидія усьому вище названому є одним з головних способів вираження *культури життя*¹⁷.

Папа говорить про те, що політика та закони, що протилежні життю, змушують суспільства занепадати не лише морально, але демографічно та економічно. Отже, послання енцикліки *Evangelium Vitae* може бути представлене не лише як поради щодо морального відродження, але й як заклик для порятунку суспільства: «Не слід шкодувати зусиль для усунення злочинних законів або для обмеження шкоди, заподіяної цими злочинами, але з яскравим усвідомленням обов'язку поважати право кожної людини на життя від зачаття до природної смерті, включаючи життя найменших»¹⁸.

Поширення культури життя, що позначене боротьбою проти *культури смерті*, повинне розпочинатися на духовному та психологічному рівнях, і для цього «належить виробити в собі сильний критичний дух, який дозволив би розпізнавати дійсні вартості й справжні потреби¹⁹». Це означає, що повинне відбутися переосмислення людьми того, що є цінним і що є справді необхідним у житті. Папа стверджує, що «потрібна загальна мобілізація сумління і спільне етичне зусилля, аби запровадити велику стратегію захисту життя²⁰». Св. Йоан Павло II розумів фундаментальну роль культури як формотворчої моделі суспільства. За його словами: «віра є неповною, якщо вона не переживається в культурі, а культура, в якій відкидається віра, створює перешкоди для життя

¹⁶ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §87 [PDF].

¹⁷ Пор. Oppong H. *Culture of life* // www.researchgate.net (10.02.2021).

¹⁸ Пор. John Paul II, *Discourse «Evangelium Vitae» five years of confrontation with the society* // academivita.org (19.02.2021).

¹⁹ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §95 [PDF].

²⁰ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §95 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

вірних»²¹. Це означає, що внутрішні ціннісні орієнтири, знаходячи своє вираження у зовнішній сфері, стають культурним надбанням.

Наступний крок у розвитку *культури життя* св. папа Йоан Павло II пропонує зробити, оновивши інтелектуальні осередки, християнські спільноти, інші згромадження людей і поступово дійти до змін багатьох людей²². Тут папа ставить акценти і на тому, щоб допомогти вірним побачити у своїх культурах те, що сприяє новій євангелізації та поширенню Небесного Царства, і те, що цьому противиться. Для того щоб сформуванню світогляд потрібна добра освіта. На думку Йоана Павла II «богословські знання дають підстави адекватного розуміння розвитку людського життя в просторі й часі, урахувати зовнішні конфлікти, що спричиняються внутрішньою суперечливою сутністю людини як особи»²³. Християнська антропологія допомагає зрозуміти людину через призму Божого Об'явлення. Католицькі богослови, у науковий спосіб, через написання праць, статей, книг можуть і повинні стверджувати нову культуру життя²⁴. Також, важливо вести із світом інтелектуальний, науковий діалог, що стосуватиметься тем пов'язаних з *культурою життя*. Цей діалог є непростий, бо світські ліберали, виходячи з власних засад, та цінностей, що часто є охоплені злом, насильством, індивідуалізмом, матеріалізмом та утилітаризмом, стверджуватимуть, що їх позиції є плодом чистого розуму. Проте, цілком зрозуміло, що з усіх суперечливих питань християнська позиція раціонально перевершує світські альтернативи²⁵. В контексті діалогу, потрібно розвивати цінність життя і приводити до формування сумління, тому Йоан Павло II говорить, що «з формуванням сумління щільно пов'язана виховна робота, яка допомагає людині дедалі більше ставати людиною, дедалі ближче підводить її

²¹ Staudt R. J. *Culture in the Magisterium of Pope John Paul II: Evangelization through Dialogue and the Renewal of Society* // docs.lib.purdue.edu (02.03.2021).

²² Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §95 [PDF].

²³ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 32 [PDF]

²⁴ Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §98 [PDF].

²⁵ Graham G. *Culture of Life, Culture of Death, The Catholic Lawyer*, 2001, 239 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

до істини, викликає в ній дедалі щиріше пошанування життя і справжніх людських стосунків»²⁶.

Ще одним важливим кроком до реалізації змісту *культури життя* папа визначає належне статеve та чуттєve виховання передусім підлітків і молоді. Для св. Йоана Павла II видається помилковим уявлення про те, що побудова автентичної *культури життя* можлива без праці з молоддю в першу чергу у сфері питань любові, статевости, почуттів та їх вираження в житті. В його розумінні статевість є цінністю особи, своєрідною нагодою до принесення себе у дарі іншій²⁷. Першими, хто покликані здійснювати виховання молоді, є їхні батьки та родини, які утверджені в правдивих цінностях:

Родина покликана здійснювати своє завдання протягом усього життя своїх членів, від народження і до смерті. Вона є істинним «святилищем життя [...], місцем, де життя, дар Бога, приймається і захищається від численних небезпек, що на нього чигають, і може розвиватися згідно з вимогами істинного людського розвитку». Тому родина відіграє вирішальну і незамінну роль у витворенні культури життя²⁸.

Розуміння і прийняття справжнього сенсу статевого єднання у подружжі є важливим у формуванні *культури життя*. За словами понтифіка позбавлення сексу правдивої цінності і краси позбавляє його також і всієї глибини. Тому секс стає обманом, інструменталізований, зведений до індивідуальної насолоди, у якому людина стає лише предметом досягнення приємності²⁹. Наступний наголос слід поставити на підготовуванні подругів до зрілого батьківства. Сім'я наслідує *культуру життя* через відкритість на дітонародження, а також через впокорення пристрастей, інстинктів та у цінуванні біологічних особливостей одне одного³⁰.

Також не варто забувати про ту працю, яку виконують вихователі та вчителі: «Від них великою мірою залежить, чи зможе молодь, вихована для істинної свободи, зберегти в собі справжні ідеали життя, виробити в собі повагу

²⁶ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §97 [PDF].

²⁷ Там само §97.

²⁸ Там само §97.

²⁹ Поп. Odeyemi J. *Understanding Human Sexuality in John Paul II's Theology of the Body: An Analysis of the Historical Development of Doctrine in the Catholic Tradition* // dsc.duq.edu (24.03.2021).

³⁰ Поп. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §97 [PDF].

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

до кожної людини, служити їй у родині та суспільстві»³¹. Папа говорить, що для ефективного здійснення цієї місії важливим є налагодження освітнього процесу та створення програм у галузі освіти. Особливий акцент повинен бути поставлений на підготовці викладачів у богословських інститутах та семінаріях. Це необхідний крок для навчання наступних поколінь у сфері моралі та виховання совісті³².

Виділяючи всі ці особливі покликання до розбудови *культури життя*, папа не прагне розділити чи виокремити групи людей, тому вже на початку енцикліки *Evangelium Vitae* св. Йоан Павло II вказує, що адресатами його заклику є ціла Церква: «До всієї Церкви, народ якої є народом життя й слугує життю, я звертаюся зі спонукальним закликом, аби ми разом вказали світові нові знаки надії та подбали про зростання справедливості й солідарності, про усталення нової культури людського життя задля розбудови справжньої цивілізації істини та любові»³³.

1.2. Історичний контекст та причини розвитку *культури життя*

Розвиток поняття *культури життя* нерозривно пов'язаний з моральним богослов'ям Католицької Церкви. У вченні Дванадцятьох Апостолів *Дідахе* знаходимо засадничі принципи, які там окреслені як *шлях життя* і *шлях смерті*³⁴. Активний розвиток поняття *культури життя* припадає на другу половину XX століття. II Ватиканський Собор у Душпастирській Конституції *Gaudium et spes*, заторкує тему антропологічних засад, що стали однією з передумов необхідності розвитку *культури життя*, а саме йде мова про те, що людина потребує спільнотності у боротьбі зі злом: «Людина глибоко поділена у самій собі, тому все життя людей – чи то індивідуальне, чи колективне – являє собою драматичну боротьбу між добром і злом, між світлом і темрявою [...]

³¹ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §98 [PDF].

³² Пор. John Paul II, *Discourse «Evangelium Vitae» five years of confrontation with the society* // *academivita.org* (19.02.2021).

³³ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §6 [PDF].

³⁴ Пор. *Дідахе – Вчення Дванадцятьох Апостолів* // *dc.lviv.ua* (20.03.2021).

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

Мало того, людина бачить, що вона не здатна успішно подолати лише власними силами наступу зла»³⁵. Саме ця боротьба між добром і злом знаходить своє вираження як в особистому, так і в суспільному житті, породжуючи різні культури. Також у Конституції говориться про постійну антропологічну зосередженість культури, під чим розуміється, що:

Початком, суб'єктом і метою всіх громадських установ є і повинна бути людська особа, тому що вона за своєю природою має абсолютну потребу суспільного життя. Оскільки життя в суспільстві не є для людини чимось випадковим, то саме завдяки спілкуванню з іншими, виконанню взаємних обов'язків і діалогові з братами вона зростає у всіх своїх даруваннях і може відповісти своєму покликанню³⁶.

Людська особа, та спільне добро людей мають бути центри творення культури. «Особа для Йоана Павла II — це результат боротьби між істинною й хибною свободою (любов'ю як дарунком від Бога та егоїзмом). Розкриття й здійснення можливостей особи задля побудови на землі «Цивілізації Любові» стає сенсом розвитку історії»³⁷. Коли щось інше стає важливішим ніж людська особа, це породжує кризу культури. Так, однією із важливих історичних причин розвитку *культури життя* стала культурна криза. «Підложжям є глибока криза культури, яка породжує скептичне ставлення до самих засад пізнання та етики, і заважає зрозуміти вповні сенс існування людини, її прав і обов'язків»³⁸. Виникла вона в повоєнний час і охопила понад пів століття. Криза стала результатом байдужості людей, у питанні суспільних відносин, а «спільним коренем є етичний релятивізм, притаманний чималій частині сучасної культури»³⁹. Криза постала як зіткнення заявлених високих ідеалів та цінностей спільної людської культури, які звеличують людину, із неспроможністю втілити ті ціннісні засади в постмодерному секулярному суспільно-духовному нашаруванні:

³⁵ II Ватиканський Собор. *Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі Gaudium et spes*. Львів 2014, 13.

³⁶ II Ватиканський Собор. *Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі Gaudium et spes*, 25.

³⁷ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 32 [PDF].

³⁸ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §11 [PDF].

³⁹ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §70 [PDF].

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

З одного боку, на жаль, всілякі декларації прав людини й численні ініціативи, які на них покликаються, свідчать, що в усьому світі поглиблюється моральна чутливість, більше схильна визнавати вартість і гідність кожної людської істоти без огляду на її расу, національність, релігію чи політичні погляди або суспільне походження. З другого боку, на жаль, цим благородним деклараціям суперечить трагічна дійсність⁴⁰.

Питання ствердження цінності життя невід’ємно пов’язане з особою папи Йоана Павла II, котрий, переймаючись цими питаннями створював широкі можливості для розвитку *культури життя*.

Дослідники новітньої філософії кваліфікують філософську позицію Йоана Павла II як неотомізм персоналістичного спрямування. У своїх філософських рефлексіях Понтифік обґрунтовував позицію, згідно з якою визначальним предметом філософії має стати християнська антропологія, що досліджує такі структурні компоненти людської особистості, як свобода й самосвідомість, у межах яких реалізується бажання людини до утвердження свого буття в світі та індивідуального самовизначення⁴¹.

У 1981 році папа Йоан Павло II започатковує Папську Раду в справах сім’ї, серед основних завдань якої окреслене утвердження серед людей відповідального продовження роду, а також заохочення, підтримка та координування ініціатив щодо захисту людського життя на всіх етапах його існування, від зачаття до природної смерті⁴².

У 1982 році Йоан Павло II створив Папський інститут подружжя та сім’ї при Латеранському університеті з метою проголошення Божого плану щодо подружжя і сім’ї як осередку життя, та їх ефективного розвитку на користь Божого народу⁴³.

У 1983 році з розпорядження Йоана Павла II було опубліковано Хартію прав сім’ї. В Хартії стверджуються такі права як необхідність цінувати і захищати людське життя з моменту зачаття, поважати гідність людини, а також

⁴⁰ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, Б.м., §18 [PDF].

⁴¹ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 31 [PDF].

⁴² Пор. Giovanni Paolo II. *Motu proprio Familia a Deo instituta* // <https://www.vatican.va> (10.04.2021).

⁴³ Пор. Giovanni Paolo II. *Costituzione Apostolica Magnum Matrimonii Sacramentum* // <https://www.vatican.va> (10.04.2021).

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

говориться про дії, які є порушеннями основного права людини – права на життя⁴⁴.

1985 року Йоан Павло II створив Папську Раду пастирської допомоги працівникам охорони здоров'я для того щоб поширювати, пояснювати та захищати вчення Церкви на тему охорони здоров'я⁴⁵. Важливим було ствердити повагу до людського життя, що тільки зароджується, тому папа сприяв появі в 1987 році важливого документу, який видала Конгрегація доктрини віри, – інструкції *Donum Vitae*, в якій лунає заклик служити *цивілізації любові* та життя, та брати на себе відповідальність за неоціненну цінність дару життя, яку Бог довірив людині⁴⁶.

Папа видає низку документів, що в той чи інший спосіб стверджують і підтримують *культуру життя*. У 1991 році Йоан Павло II видає енцикліку *Centesimus annus*, в якій говорить про святість сім'ї, називає сім'ю *святилищем життя*, а також *серцем культури життя*⁴⁷.

У 1993 році папа видає енцикліку *Veritatis Splendor*, завданнями якої було запропонувати моральне вчення щодо багатьох різних сфер людського життя⁴⁸. Метою вчення було «подолання ситуації, яку, поза сумнівом, можна назвати справжньою кризою, оскільки вона створює серйозні перешкоди як для морального життя вірних, так і для єдності Церкви, а також для справедливого й солідарного суспільного життя»⁴⁹.

У 1994 році Йоан Павло II видає апостольський лист у формі *motu proprio*, *Vitae Mysterium*, яким дає початок Папській Академії за життя «Pro Vita». Завданням Академії стало «вивчення засадничих медичних і правних проблем, які мають значення для опіки й захисту життя, передовсім в їх безпосередньому

⁴⁴ Pontificio Consiglio per la Famiglia. *Carta dei diritti della Famiglia* // www.vatican.va (10.04.2021).

⁴⁵ Поп. John Paul II. *Motu proprio Vitae Mysterium* www.academyforlife.va (10.04.2021).

⁴⁶ Поп. Congregation for the Doctrine of the Faith. *Instruction on respect for human life in its origin and on the dignity of procreation replies to certain questions of the day Donum Vitae* // www.vatican.va (12.04.2021).

⁴⁷ Поп. Йоан Павло II. Енцикліка *Centesimus annus*. Львів 2020, §39.

⁴⁸ John Paul II. Encyclical *Veritatis Splendor* // www.vatican.va (12.04.2021).

⁴⁹ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі*. Релігієзнавчий аспект. Київ 2017, 35 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

зв'язку з християнською мораллю та Вчительським Урядом Церкви»⁵⁰. Члени Академії, призначені папою, є задіяні у різних галузях біомедичних наук і ті, які найбільш тісно пов'язані з проблемами щодо заохочення та захисту життя⁵¹. Одним із яскравих представників Академії був кардинал Еліо Згречча, людина, яка зробила вагомий вклад в розвиток біоетики та, відповідно, розвиток *культури життя*. З 1985 року він був директором Центру біоетики, а з квітня 1992 року – директором Інституту біоетики, створеного на факультеті медицини та хірургії Католицького університету Найсвятішого Серця в Римі. З 1990 по 2006 рік Згречча був членом Національного комітету Італії з біоетики. З січня 2005 року до червня 2008 р був почесним президентом Папської академії за життя. Серед різних творів кардинала варто згадати *Посібник з біоетики для лікарів та біологів у двох томах*, який мав чотири видання та багато перевидань, а також був перекладений на понад 10 мов світу⁵².

1995 року папа Йоан Павло II видає енцикліку *Evangelium Vitae*. У ній Понтифік ставить перед усіма християнами важливе завдання, а саме захист людського життя та гідності. Енцикліка «була запропонована для спільного дослідження, обговорення та соціокультурного впровадження інтелектуалами сучасного світу — науковцями, світськими філософами, теологами, богословами — у вигляді концепції *культури життя*»⁵³.

Метою енцикліки було дослідження «причин кризи людського життя, її змістовні характеристики й на цій основі запропонувати людському співтовариству відповідні рекомендації щодо її подолання, ураховуючи специфіку системної кризи сучасної цивілізації в її соціокультурних і політичних вимірах»⁵⁴. Серед причин кризи суспільства визначають тенденції і

⁵⁰ Pontifical Academies for Science, Social Sciences, Life // www.vatican.va (16.04.2021).

⁵¹ Поп. John Paul II. *Motu proprio Vitae Mysterium* // www.academyforlife.va (10.04.2021).

⁵² Sgreccia Card. Elio // press.vatican.va (05.10.21).

⁵³ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі*. Релігієзнавчий аспект. Київ 2017, 35 [PDF].

⁵⁴ Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі*, 35 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

вчинки які знецінюють життя, і розвивають *культуру смерті*: «людський егоїзм і, як його плід, споживацтво; поверхневий фемінізм, який боїться величі материнства; зростаючий матеріалізм, нездатний сприймати перевагу цінностей духу; нарешті, тиск економічних факторів, які діють з нещадною жорстокістю»⁵⁵. Глибоку суспільну кризу породжує питання походження людини. Коли людина у пошуку відповіді про своє походження звертається до еволюціонізму, от в ньому одним із основних елементів є «боротьба за життя». При цьому важливо зауважити, що життя виникає як результат боротьби, боротьби до смерті, що означає дух знищення супротивника або ненависті. Життя – це завоювання, і до цього дійшло через ненависть, яка означає знищення суперника. Таке розуміння походження життя, як каже Папа в *Evangelium Vitae*, означає гнів, скупість, безвідповідальність, неправдивість і повний матеріалізм. Життя приходить до людини і поширюється в людині як плід ненависті та руйнування. Наслідки цього: життя для могутніх, знищення слабких. Так формується *культура смерті*⁵⁶. Папа, даючи відповідь на підстави походження життя, закликає прийняти інший стиль життя, який «вимагає зміни позиції: від байдужості до піклування про ближнього і від неприйняття до схвалення: інші люди не є конкурентами, від яких треба захищатися, а братами та сестрами, які заслуговують на солідарність і любов, збагачуючи нас своєю присутністю»⁵⁷.

Йоан Павло II виокремлює ще одну характеристику суспільної кризи, таку як духовна порожнеча, що є загрозою для соціуму і яка також походить із культурної спустошеності⁵⁸. Характеризуючи тенденції соціуму, папа заявляє, що коли суспільство витворює собі пріоритетні критерії, як, наприклад, успіх,

⁵⁵ *Discorso di Giovanni Paolo II Ai leaders dei movimenti internazionali pro-vita* // www.vatican.va (13.05.2021).

⁵⁶ Пор. Barragan J. *The culture of death and the culture of life in the light of «Evangelium Vitae»* // academivita.org (19.02.2021).

⁵⁷ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*. Б.м., §98 [PDF].

⁵⁸ Пор. John Paul II, *Letting the Gospel take root in every culture* // www.vatican.va (12.04.2021).

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

то внаслідок цього відбувається трансформація політичних, економічних культурних напрямків, які поширюють антисолідарність та культуру смерті⁵⁹.

Ще одним серйозною кризою суспільства є те, коли люди не просто прийнятно ставляться до певних посягань на життя, а коли їх намагаються легалізувати: «в громадській свідомості замах на життя поступово втрачають характер “злочину” і в парадоксальний спосіб здобувають статус “закону”, аж до вимог визнання державою їх повної легальності, а відтак безкоштовного виконання медиками»⁶⁰. Папа закликає людей до боротьби із такими проявами зла, словами Апостола Павла: «Не дозволяй, щоб зло тебе перемогло, але перемагай зло добром» (*Рим 12:21*)⁶¹. Кожен на своєму місці, повинен сміливо стверджувати добро і, не йдучи на компроміси із сумлінням, засуджувати зло.

У 1998 році виходить енцикліка Йоана Павла II *Fides et Ratio*. У ній папа говорить що протягом історії філософські та богословські знання мають значний вплив на формування культури, а також ці знання є необхідними для формування цінностей кожної окремої особи⁶². Людина має закладену природою здатність запитувати, чому речі є такі як є, чому щось є добрим а щось злим, і відповіді на питання є в межах культури яка оточує її⁶³. Християнські цінності: любов, істина, свобода, милосердя, поєднались із філософським знанням і утворилась християнська культура, яка сформувала і сталий культурний феномен щодо засадничих питань про сенс і зміст життя⁶⁴. У цьому і розкривається важливість розвитку *культури життя* як цілком раціональної та водночас глибоко духовної практики і її дійсного відображення в суспільному житті.

⁵⁹ Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §12 [PDF].

⁶⁰ Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §11 [PDF].

⁶¹ Пор. *Discorso di Giovanni Paolo II Ai leaders dei movimenti internazionali pro-vita* // www.vatican.va (13.05.2021).

⁶² Присухін С. Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект. Київ 2017, 36 [PDF].

⁶³ Пор. John Paul II. *Encyclical Letter Fides et Ratio* // www.vatican.va (14.05.2021).

⁶⁴ Присухін С. Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект. Київ 2017, 36 [PDF].

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКИЙ ПОГЛЯД НА КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ

Кінець ХХ століття став періодом посилення глобальної антропологічної кризи, наслідками якої стало те, що людина опинилася в глибокій невизначеності щодо ціннісних підстав свого існування. Цю кризу папа Йоан Павло II назвав *культурою смерті*. Визначення основних ознак кризи життя знайшло своє відображення у документах Другого Ватиканського Собору, соціальному вченні Церкви, папських документах. Папа Йоан Павло II, усвідомлюючи основоположну проблему кризи суспільства, говорить про потребу долати *культуру смерті*, шляхом поширення *культури життя* і формування суспільства правди і любові⁶⁵.

⁶⁵ Пор. Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017, 154 [PDF].

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

Церква завжди прагнула втілити турботу про хворих, яку показав наш Спаситель. Вірно наслідуючи Ісуса Христа, Церква служить хворим, страждаючим і вмираючим різними способами протягом історії, тим самим стверджуючи культуру життя.

Таїнство Христа проливає світло на всі аспекти католицької діяльності у сфері охорони здоров'я: дивитись на людину з любов'ю, бачити зцілення та співчуття як продовження місії Христа; бачити страждання як участь у відкупительній місії Христа: стражданнях, смерті і воскресінні; бачити смерть, перетворену воскресінням, як можливість для остаточної спільності з Христом⁶⁶.

У культурі життя, що у своїй суті несе глибоку цінність і святість людського життя, закладений динамізм, спрямований на зовнішній вияв у різних сферах людської діяльності. Св. Йоан Павло II в енцикліці *Evangelium Vitae* називає одним із способів вияву справжньої культури життя дарування органів, здійснене етично прийнятним способом з метою надання шансів на здоров'я і навіть на життя хворим, які іноді не мають іншої надії⁶⁷.

Ціллю спілкування християнської віри та медицини є турбота про загальне добро людини. Цей діалог не є протиставленням віри і науки, тому що засадами обох є свобода і правда. Внаслідок збільшення знань та розвитку технологій, повинна здійснюватися їх категоризація у відповідності до моральних норм, сумління та охорони життя та здоров'я⁶⁸. У час нових медичних відкриттів, швидкого технологічного розвитку змін, те, що нове, може бути як можливістю для справжнього прогресу в людській культурі, так і може призводити до політики та дій, які суперечать справжній гідності та покликанню людини. Для того щоб процес дарування органів справді сприяв культурі життя потрібна співпраця Церкви і медицини: «Після консультації з медичними працівниками провідники Церкви переглядають ті чи інші процеси і пропонують авторитетне

⁶⁶ United States conference of Catholic bishops. *Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services*, // www.usccb.org (20.09.2021).

⁶⁷ Пор. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, §86 [PDF].

⁶⁸ Пор. United States conference of Catholic bishops. *Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services*, // www.usccb.org (20.09.2021).

вчення та настанови щодо моралі»⁶⁹. Таким чином створюється гармонія між зовнішнім медичним процесом та внутрішнім, духовно-етичним переконанням.

2.1. Види трансплантації органів і тканин

Стрімкий розвиток науки і медицини дозволяє сьогодні суттєво покращувати стан людини, а то й взагалі забезпечувати можливість продовження життя для людей, чиї патології раніше прирікали їх на неминучу смерть. Трансплантологія стала одним із виявів розвитку медицини, завдяки якій стало можливим здійснювати оперативні втручання, з пересадки органів та клітин. Та реальність полягає у постійному дефіциті людських органів для трансплантації багатьом пацієнтам, які, враховуючи прогрес сучасної трансплантації, за допомогою цієї терапії могли б досягти зцілення і, у багатьох випадках, повернення до активного життя. Списки очікування в кожній країні довгі, і багато пацієнтів щодня вмирають, очікуючи наявності відповідного органу для них⁷⁰.

Дарування органів – це згода чи рішення віддати частину свого тіла (орган чи анатомічні матеріали) з метою порятунку життя ближнього. Дарування органів реалізується у сфері медицини безпосередньо через процес трансплантації. «Трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органу або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи тварини. [...] У трансплантатах відбуваються реакції життєзабезпечення: виживання, пристосування, зрощення»⁷¹. Складність фізичного процесу пересадки є у тому щоб різні клітини поєдналися і забезпечували життєдіяльність організму. Існують різні види трансплантації, відповідно до суб'єкта чи суб'єктів дії.

⁶⁹ United States conference of Catholic bishops. *Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services*, // www.usccb.org (20.09.2021).

⁷⁰ Elio Sgreccia. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento "La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche" // www.vatican.va (15.10.2021).

⁷¹ Сгречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 581.

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

Вид трансплантації, при якій у людини для пересадки беруть її ж анатомічні матеріали називається *ауто трансплантацією*⁷². Як зазначається у Хартії працівників охорони здоров'я Папської ради у справах душпастирства служби охорони здоров'я, виданій 1995 року, : «автопластичні трансплантації, при яких забір і пересадка відбуваються в межах одного організму, є узаконені принципом цілісності, за яким можливе використання окремої частини для користі організму в цілому»⁷³. Це означає, що етичний принцип цілісності виправдовує втручання в людський організм з терапевтичною метою, яка може реалізуватись у пересадці певної тканини (чи в інших випадках у видаленні та заміні хворого органу) з наміром збереження цілісності цього організму. Цей принцип є етично допустимим виключно за умов, що інших методів або засобів подолати хворобу немає; існує реальна і висока ймовірність успіху; отримана згода хворого⁷⁴.

Наступний вид трансплантації безпосередньо пов'язаний з виявом дарування однієї людини іншій. Такі хірургічні маніпуляції, при яких здійснюється пересадка органів чи анатомічних матеріалів від людини до людини називається *гомотрансплантація*, або *гомологічна*⁷⁵. Щодо засадничих принципів на основі яких стверджується етичність здійснення операцій, розкриваються у тому, що: «гомoplastичні трансплантації, при яких донор і реципієнт належать до одного виду, є узаконені за принципом солідарності, що поєднує людські істоти, та любові, яка обдаровує ближніх, що страждають»⁷⁶. Солідарність є одним із фундаментальних принципів побудови суспільного устрою. Принцип солідарності має місце в контексті християнського суспільного вчення. Фундаментом солідарності є вираження взаємозв'язків та зобов'язань через призму усвідомлення особовості та суспільності людини.

⁷² Пор. Стречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 582.

⁷³ Папська рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. *Хартія працівників охорони здоров'я*. Львів 1999, 53.

⁷⁴ Пор. Бойко І. *Біоетика: Скрипти для студентів*, Львів 2008, 24.

⁷⁵ Стречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 582.

⁷⁶ Пор. Папська рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. *Хартія працівників охорони здоров'я*. Львів 1999, 53.

Солідарність не є способом балансу між індивідуалізмом та колективізмом, а є якісно новим буттєво-етичним принципом, що розкриває поєднання гідності кожної особи та суспільства в цілому⁷⁷.

Якщо індивід-реципієнт та індивід-донор належать до різних видів, говорять про *гетеротрансплантацію*⁷⁸. Щодо етичних підстав її здійснення, то

[...]не можна стверджувати, що потрібно піддавати осуду кожен випадок біологічно можливої пересадки тканин між представниками різних видів; Проте, очевидно, ще менш припустимо вважати, що кожна біологічно можлива гетерологічна трансплантація не є забороненою або не може викликати застереження. Слід чинити по-різному, залежно від кожного конкретного випадку і беручи до уваги, яка тканина і який орган має бути пересаджений. [...] Іншим видом гетерологічних пересадок є вживання штучних органів, дозволеність якого зумовлена справжньою користю для людини і пошаною до її гідності⁷⁹.

Випадки такого виду трансплантації не є широко поширеними. Їхня моральна прийнятність здійснюється на основі сукупності критеріїв етичності мети, матерії та засобів, а також з повагою до людської особи.

2.2. Важливість донорства

Дарування органів не є чимось буденним. Цей процес здебільшого пов'язаний із важкими обставинами життя, такими як несподівана смерть близької людини внаслідок нещасного випадку, тяжкої хвороби, абощо. «Трансплантацію можна вважати *надзвичайним* медичним втручанням, що здатне підтримувати життя. Питання про донорство органів після смерті слід продумувати і обговорювати зі своєю сім'єю, поки людина є здатною на це. Таке планування є частиною відповідального управління своїм життям»⁸⁰ Така відповідальність часто допомагає спростити процес прийняття важливих рішень, зокрема тих, що стосуються порятунку іншого.

Церква є спільнотою турботи та співчуття. Зцілення не обмежується лікуванням тілесної хвороби, але охоплює фізичний, психологічний, соціальний

⁷⁷ Пор. Гьофнер Й. Християнське суспільне вчення. Львів 2002, 52.

⁷⁸ Сгречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 582.

⁷⁹ Папська рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. *Хартія працівників охорони здоров'я*. Львів 1999, 55.

⁸⁰ Canadian Catholic Bioethics Institute. *Organ Donation: A Catholic Perspective* [PDF].

і духовний виміри людської особистості. «Без здоров'я духу високі технології, орієнтовані тільки на тіло, дають обмежену надію на зцілення всієї людини»⁸¹. Рішення подарувати органи може врятувати життя. Існує постійна нестача органів і тканин; їх потреба продовжує переважати їх доступність. Пацієнти безупинно чекають на пересадку органів і часто стається так, що люди помирають в очікуванні. Трансплантації не тільки рятують життя, вони повертають продуктивне життя. З кожним роком результати продовжують покращуватися і все більше пацієнтів, які перенесли трансплантацію, живуть краще, маючи змогу бути працездатними.

Папа Іван Павло II, у промові на 18-ому міжнародному конгресі з трансплантації підкреслює, що трансплантація – це великий крок вперед у служінні науки людині, і сьогодні не мало людей зобов'язані своїм життям пересадці органів. Все частіше методика трансплантації виявляється дійсним засобом досягнення основної мети всієї медицини – служіння людському життю⁸². Конгрегація Доктрини Віри в інструкції *Donum Vitae* наголошує на трихотомічності людини. Кожна людська особа в своїй абсолютно унікальній особливості має вимір тіла, духу і душі. В тілі і через тіло можна торкнутися самої людини в її конкретній реальності. «*Corpore et anima unus*», як каже Другий Ватиканський Собор (*Gaudium et Spes*, 14).

Папа Венедикт XVI, як і його попередник св. Йоан Павло II, вказує, що одним із сталих пріоритетів розвитку суспільства має стати формування та розповсюдження культури життя та солідарності⁸³. Аналізуючи особливості свого часу, Папа Венедикт XVI стверджує, що такий період, як наш, часто відзначений різними формами егоїзму, стає все більш актуальним усвідомлення того, наскільки важливим є любов, жертвність, вихід за межі себе і допомога

⁸¹ United States conference of Catholic bishops. *Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services*, // www.usccb.org (20.09.2021).

⁸² Поп. John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // www.vatican.va (02.10.2021).

⁸³ Поп. Benedetto XVI. *Un dono per la vita. Considerazioni sulla donazione di organi*, udienza ai partecipanti al Congresso Internazionale // press.vatican.va (04.10.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

іншому. Акт любові, виражений через дарування органів є правдивим виявом милосердя, заради подолання смерті та продовження життя⁸⁴.

Людина покликана до життя, а не до смерті, і через розвиток медичних технологій є змога допомагати людям навіть із серйозними вадами органів, які потребують невідкладного оперативного втручання. Папа Франциск зазначає, що є обставини, в яких від подарованих людиною посмертно органів може бути врятоване життя ближнього, котрий хворіє та страждає, і в такий спосіб утверджується та зміцнюється *культура життя*⁸⁵. Папа Франциск говорить, що підстави для того, щоб дати згоду і подарувати свої органи після смерті, можуть бути різні. Ті хто не вірять в Христа, можуть стати донорами на підставі принципу солідарності. Вірні мають покликання здійснити жест дарування органів на підставі євангельського розуміння любові до ближнього та любові до Господа, Який сказав, що все, що Його послідовники роблять своїм ближнім, роблять Йому самому (пор. Мт. 25:40). Папа Франциск наголошує, що для християн гідним похвали є пропонувати власні органи відповідно до умов, дозволених законом та етикою, тому що це дар, поданий страждаючому Господу⁸⁶.

2.3 Ставлення Католицької Церкви до трансплантації органів

Позиція Католицької Церкви щодо трансплантації органів узагальнена в параграфі 2296 Катехизму, де сказано:

Трансплантація органів відповідає моральному закону і може бути гідною похвали, якщо небезпеки і фізичний та психічний ризик, яких зазнає донор, пропорційні бажаному добру, що його отримає одержувач. Давання органів після смерті є шляхетною і корисною справою, і треба до неї заохочувати як до вияву щедрої солідарності. Воно є морально неприйнятним, якщо донор або ті, що мають на це право, не дали виразної своєї згоди. Тим більше, морально неприйнятним є

⁸⁴ Поп. Benedetto XVI. *Un dono per la vita. Considerazioni sulla donazione di organi*, udienza ai partecipanti al Congresso Internazionale // press.vatican.va (04.10.2021).

⁸⁵ Поп. Pope Francis. *Address to the Italian Association for the Donation of Organs, tissues and cells (AIDO)* // www.vatican.va (23.09.2021).

⁸⁶ Поп. Pope Francis. *Address to the Italian Association for the Donation of Organs, tissues and cells (AIDO)*.

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

безпосереднє спричинювання каліцтва або смерті одній людині, хоча б це було для того, щоб продовжити життя інших людей⁸⁷.

Таким чином знаходимо позитивну оцінку і схвалення практики трансплантації органів, коли виконані усі необхідні умови. Слід, однак, зазначити, що позиція, висловлена в Катехизмі, не завжди одностайно сприймалася всіма богословами: у 1950-х роках, коли почали спостерігатися перші випадки трансплантації органів, деякі богослови вважали, що кожне дарування, зроблене живою людиною, було б неприпустимим через відсутність поваги до власної фізичної цілісності, але ця думка була змінена після того, як Папа Пій XII зайняв схвальну позицію щодо донорства від живої людини⁸⁸.

Пріоритетом лікарів завжди має бути принцип турботи про стан здоров'я пацієнтів. Цей принцип стосується проведення всіх медичних втручань, зокрема тих, що стосуються трансплантації органів чи анатомічних матеріалів від живого донора до живого реципієнта. Оскільки і донор і реципієнт є пацієнтами лікарні, лікарі мають захищати права обох. Відповідальність за захист прав як донорів так і реципієнтів несуть особисто лікарі⁸⁹. Тут «оцінка дозволеності трансплантації органу залежить насамперед від того, наскільки успішно вдається розв'язати проблему захисту життя донора. Крім того слід довести високу ймовірність успіху для пацієнта-реципієнта: жертва донора має бути співмірною з можливістю реальної вигоди для життя пацієнта»⁹⁰. Це означає, що пожертвувати органи за життя морально допустимо в тому випадках, якщо не існує серйозної загрози для здоров'я донора; неспівмірного й непропорційного каліцтва; коли є обґрунтована та пропорційна причина для такої жертви.

Ще однією з необхідних умов для прижиттєвого чи посмертного донорства є отримання від донора чіткої згоди на дарування органу. Перед отриманням

⁸⁷ Катехизм Католицької Церкви. Жовква 2002, §2296.

⁸⁸ Поп. Casarosa.M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche // documentazione.info* (28.09.2021).

⁸⁹ Поп. John Paul II Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // *vatican.va* (29.08.2000).

⁹⁰ Сгречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 583.

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

згоди лікарі повинні надати донору та реципієнту повну, правдиву та зрозумілу інформацію про ризики, наслідки, труднощі, які виникатимуть з медичних втручань⁹¹. Св. Йоан Павло II зазначає, що людська *справжність* такого рішучого жесту вимагає, щоб люди були належним чином поінформовані про необхідні процеси, щоб мати змогу вільно і сумлінно погодитися або відмовитися⁹². Св. Йоан Павло II проголошує, що будь-яка медична процедура завжди, без виключень, повинна уникати тих методів, посередництвом яких заперечується чи зневажається гідність та цінність (святість) особи. Він також застерігає від спроб клонування людини, щоб отримати матеріал для трансплантації. Такі дії інструменталізують, а отже, знецінюють людське життя і не можуть вважатись морально прийнятними, навіть попри те, що заявлена мета таких процедур є доброю в своїй суті. Кожна медична процедура, що проводиться над людською особою, підлягає обмеженням: «не тільки меж того, що технічно можливо, але й межах, визначених повагою до самої природи людини, усвідомленою у всій її повноті»⁹³. Папа Венедикт XVI говорить про небезпеки, які здатне породити сприйняття тіла людини як простого предмету маніпуляцій. За його словами небезпека є в глибокому знеціненні людини, її гідності та святості. Саме через відкинення в людині її духовного виміру, і зведенні людини до істоти суто тілесної, здатна розкинутись ринкова ментальність, і людина стане товаром. Тому так важливо говорити про людину як цілісність тілесного і духовного виміру, і поважати та захищати гідність особи⁹⁴.

Певні органи є вираженням неповторності людини, тому слід захищати цю унікальність і сприяти неприпустимості проведення таких пересадок. «Імплантація органу, стороннього для людського тіла, знаходить етичну межу в

⁹¹ Поп. Стречча Е. та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 588.

⁹² Поп. John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // *vatican.va* (02.10.2021).

⁹³ John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // *vatican.va* (02.10.2021).

⁹⁴ Поп. Benedetto XVI. *Un dono per la vita. Considerazioni sulla donazione di organi*, udienza ai partecipanti al Congresso Internazionale // *press.vatican.va* (04.10.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

ступені зміни, яку вона могла б спричинити для особистості людини, яка його отримує. Слід зазначити, що не всі органи людського тіла є однаково виразниками неповторної ідентичності людини»⁹⁵. До органів що несуть особисту ідентичність належать мозок, а також статеві органи та залози. Церква засуджує будь яку трансплантацію цих органів.

Варто зазначити також, що кожна держава також передбачає наявність критеріїв здійснення трансплантації. Зокрема в Україні стаття четверта Закону України про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині розкриває головні засади здійснення трансплантації:

- Трансплантація здійснюється на принципах добровільності, гуманності, анонімності;
- Надання донорських органів потенційним реципієнтам здійснюється за медичними показаннями;
- Безоплатність трансплантації для донора та реципієнта;
- Дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства);
- Достойне ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства;
- Безперервність отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали⁹⁶.

Ці критерії є важливими в контексті співвідношення між етичними та юридичними аспектами.

Одним із найбільш дискусійних питань, що стосуються трансплантації органів, є проблема встановлення факту смерті. Ця тема породжує низку питань і непорозумінь у свідомості людей. Життєво важливі органи можуть бути видалені лише після смерті, тобто з тіла людини, яка, померла. В інструкції щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку, виданої Міністерством охорони здоров'я України, перераховані наступні чіткі критерії для констатації смерті мозку:

- Повна та стійка відсутність свідомості (кома);
- Атонія⁹⁷ всіх м'язів;
- Відсутність реакції на сильні больові подразнення;

⁹⁵ Maurizio P. Faggioni. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento "La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche" // vatican.va (15.10.2021).

⁹⁶ Закон України Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині із змінами, Відомості Верховної Ради, 2018 // zakon.rada.gov.ua (06.11.2021).

⁹⁷ Атонія (грец. ἀτονία — в'ялість, слабкість) — значне зниження тонусу м'язів, що є характерним симптомом порушення функції мозочка; // Власенко О. Атонія. Велика українська енциклопедія. // vue.gov.ua (06.11.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

- Відсутність реакції зіниць на пряме яскраве світло, при умові незастосування препаратів, що розширюють зіниці. Очні яблука нерухомі;
- Відсутність самостійного дихання
- Та інші⁹⁸.

Медичний працівник, відповідальний за встановлення настання смерті. Лікар, чи інший компетентний медичний працівник, для того щоб мати впевненість констатувати настання смерті, у кожному випадку використовує вищезгадані критерії. «Ця моральна впевненість вважається необхідною та достатньою підставою для етично правильного порядку дій»⁹⁹. Питання смерті не суто є науковим чи філософським, а є глибоко онтологічним. Християнство розуміє смерть як момент «повного розпаду того єдиного та цілісного, що є Я особи. Це є результатом відокремлення життєвого принципу (або душі) від тілесної реальності»¹⁰⁰. Внаслідок настання смерті з'являються конкретні біологічні ознаки, з якими і працює медицина. «У цьому сенсі *критерії* для встановлення смерті, що використовуються сьогодні медициною, слід розуміти не як наукове визначення точного моменту смерті людини, а як науковий засіб ідентифікації біологічних ознак того, що людина дійсно померла»¹⁰¹. Це зовсім не означає що Церква намагається сперечатись з медициною, чи виконувати її технічні функції. Тут скоріше мова про узгодження медичних даних із християнським баченням смерті¹⁰².

Протягом історії медична наука внесла певні зміни у питанні визначення критеріїв смерті. Св. Йоан Павло II зазначає, що: «різні наукові підходи до встановлення критерію смерті змістили акцент від традиційних серцево-дихальних ознак до так званого *неврологічного* критерію [...] повного та необоротного припинення діяльності всього мозку: головного мозку, мозочку

⁹⁸ Інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку. Затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2020 року № 2559

⁹⁹ John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // *vatican.va* (02.10.2021).

¹⁰⁰ John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Пор. Там само.

та стовбуру мозку»¹⁰³. У цій же промові Йоана Павла II під час міжнародного конгресу Товариства трансплантологів, понтифік заявив, що вище згаданий медичний неврологічний критерій настання смерті мозку не суперечить суті антропологічного вчення про смерть. В деяких країнах пропонуються, або використовуються критерії, що допускають відмирання хоча б окремих частин мозку, тому, Католицька Церква, аби уникнути спекуляцій з приводу констатації смерті за неврологічним критерієм, приймає її виключно як повне і незворотне припинення функціонування мозку. Церква розуміє діяльність мозку як координаційну, а також таку, що об'єднує різні системи організму. Передумовами наголосити на ключовій ролі мозку стали окремі дослідження, які показали, що тіло може проявляти незначні ознаки життя окремих органів чи тканин, проте, без життєздатного мозку, вони перебувають лише у випадковій єдності¹⁰⁴.

2.3.1. Питання розподілу донорських органів

Загальними критеріями для розподілу органу визначається ряд наступних: медична потреба, відсоток успіху, кількість часу, що людина чекає¹⁰⁵. Принцип справедливості, за яким визначається моральна прийнятність розподілення донорських органів виключає критерій дискримінації. Жоден реципієнт не може бути дискримінованим з будь-яких причин: статі, раси, релігійної приналежності, становища у суспільстві, та інших. Також принцип справедливості виключає усі критерії, що підпадають під категорію утилітарних. Такими є працездатність, користь для суспільства та інші¹⁰⁶. Св. Йоан Павло II зазначає, що «будь-який інший критерій виявиться цілком довільним та суб'єктивним, як також свідчитиме про невизнання внутрішньої

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Поп. Casarosa.M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche // documentazione.info* (22.10.2021).

¹⁰⁵ Поп. University of Minnesota: Center for Bioethics. *Ethics of organ transplantation. // conservancy.umn.edu.* (11.10.2021).

¹⁰⁶ Поп. John Paul II. *Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // vatican.va* (02.10.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

цінності кожної людини як такої, цінності, яка не залежить від будь-яких зовнішніх обставин»¹⁰⁷. Дані принципи координують складні механізми, що забезпечують пріоритетність отримання органів, відповідно до етичних норм.

Для ефективного та швидкого зв'язку між донорськими органами і пацієнтом, що очікує на пересадку у сучасному світі використовують об'єднану мережу для розподілу органів¹⁰⁸. В Україні з 1 січня запрацювала Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин. Ця система є важливою з точки зору надання структурованості процесам пов'язаним з донорством органів¹⁰⁹. На сьогодні є низка інших країн, що мають електронний список очікування, за яким у разі надходження органу комп'ютерна програма формує рейтинговий список пацієнтів, які можуть отримати донорські органи. Інформація, яка впливає на цей рейтинговий список, включає:

- Тип органу, групу крові та розмір органу;
- Відстань від місцезнаходження донорського органу до пацієнта;
- Рівень терміновості медичної допомоги;
- Час у списку очікування.

Є ще додаткові фактори, які слід оцінити щодо призначення відповідного кандидата:

- Чи є пацієнт доступним і готовим негайно пересадити орган;
- Чи достатньо здоровий пацієнт для трансплантації¹¹⁰.

На основі усіх вище згаданих критеріїв відбувається розподіл органів для подальшого процесу трансплантації.

¹⁰⁷ John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society.

¹⁰⁸ Поп. University of Minnesota: Center for Bioethics. Ethics of organ transplantation. // *conservancy.umn.edu*. (11.10.2021).

UNOS (United Network for Organ Sharing) Об'єднана мережа для розподілу органів – неприбуткова наукова та освітня організація, яка здійснює управління єдиною Мережею отримання та трансплантації органів у США.

¹⁰⁹ В Україні почала роботу єдина інформаційна система трансплантації органів // *ukrinform.ua* (04.11.2021).

¹¹⁰ Поп. University of Minnesota: Center for Bioethics. Ethics of organ transplantation. // *conservancy.umn.edu*. (22.10.2021).

2.3.2. Продаж органів і позиція Церкви

Продаж органів є серйозною загрозою як для культури дарування органів, так і для життя людей. Світова спільнота серйозно стурбована тим, що легалізація торгівлі органами призведе до нелюдського використання людей, як матеріалу. Приводами до занепокоєння є конкретні факти жорстоких злочинів, продажу людей та органів. Попри це, державні закони деяких країн допускають обмін органів на гроші. Однією з країн де діє легальний ринок з продажу нирок є Іран. Ті хто підтримують позицію торгівлі органами, звертають увагу на те, що внаслідок впровадження такого способу функціонування, в країні було повністю покрито потреби щодо донорства нирок. Натомість негативний досвід Пакистану, показав, що в окремих населених пунктах люди масово продавали нирки, а пізніше, через відсутність належного медичного супроводу помирали. Існує також дослідження, про феномен продажу органів в Індії, згідно з яким більшість опитаних заявили, що продаж нирки був помилкою¹¹¹. Світове співтовариство з цивільно-правового, а Католицька Церква з суспільно-етичного боку в один голос засуджують будь-які ідеї, що стосуються торгівлі органами¹¹². Папа Іван Павло II під час своєї промови на 18-му Міжнародному конгресі Товариства трансплантології наполягає на тому, що: «будь-яка процедура, яка має тенденцію комерціалізувати людські органи або розглядати їх як предмети обміну чи торгівлі, повинна вважатися морально неприйнятною, оскільки використання тіла як "об'єкта" означає порушення гідності людської особистості»¹¹³. Папа Венедикт XVI поглиблюючи цю думку, наголошує, що:

[...] будь-яка логіка купівлі-продажу органів, а також прийняття дискримінаційних чи утилітарних критеріїв настільки суперечить глибинному сенсу дару, що вони повинні кваліфікуватись як морально незаконні дії. Від зловживання трансплантатами та торгівлі людьми, часто гинуть чи страждають невинні людей, діти. Це повинно

¹¹¹ Casarosa.M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche // documentazione.info* (22.10.2021).

¹¹² Більш детальну інформацію можна знайти у праці В. Островської *Заборона фінансової вигоди в міжнародному праві стосовно використання тіла людини та його частин // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2. Київ 2018.

¹¹³ John Paul II. *Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // www.vatican.va* (02.10.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

змусити наукову та медичну спільноту швидко об'єднатися, відкинувши торгівлю органами як неприйнятну практику[...]»¹¹⁴.

Папа Франциск заохочує не бути зосередженими тільки на собі, а продовжувати допомагати іншим, зокрема даруючи органи. Він також говорить, що даруючи органи із переживань любові і жертвності, ми ніколи не будемо позбавлені Божої нагороди¹¹⁵.

2.3.3. Презумпція згоди

Ще одним питанням, щодо якого різні країни мають різну політику, є питання згоди на вилучення органів у померлої людини. Якщо бажання померлого щодо донорства органів є невідомим, лікарня, лікар або організація, що займається отриманням органів, звертається до члена сім'ї, щоб отримати згоду на видалення органів. Члени сім'ї, які мають на це повноваження, зазвичай визначаються цією ієрархією:

- Дружина/Чоловік. Якщо немає дружини/чоловіка, то...
- Доросла дитина. Якщо немає дорослих дітей, то...
- Батьки. Якщо немає батьків, то...
- Дорослий брат і сестра. Якщо немає братів і сестер, то...
- Законний опікун¹¹⁶.

Деякі країни вимагають явної згоди або відмови, вираженої донором, коли він був ще живий, чи, якщо це неможливо, вимагають згоди членів сім'ї. В інших країнах існує правило так званої *презумпції згоди*, де в разі відмови потрібно про це заявити, в іншому ж випадку передбачається згода на пожертвування, якщо особа не заявила протилежного. Ті, хто захищає презумпцію згоди, часто стверджують, що ця система збільшить кількість дарувань органів і, отже, врятує життя більшої кількості людей. Проте цей факт є доволі суперечливим¹¹⁷.

¹¹⁴ Поп. Benedetto XVI. *Un dono per la vita. Considerazioni sulla donazione di organi*, udienza ai partecipanti al Congresso Internazionale // *press.vatican.va* (04.10.2021).

¹¹⁵ Поп. Pope Francis. Address to the Italian Association for the Donation of Organs, tissues and cells (AIDO) // *www.vatican.va* (13.10.2021).

¹¹⁶ Поп. University of Minnesota: Center for Bioethics. *Ethics of organ transplantation*. // *conservancy.umn.edu*. (22.10.2021).

¹¹⁷ Поп. Casarosa.M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche* // *documentazione.info* (22.10.2021).

Одним із ключових аргументів, щодо етичної неприйнятності презумпції згоди на яких наголошує Католицька Церква є занепокоєння тим, що втратиться значення інформованої згоди. Св. Йоан Павло II, у світлі персоналістичного сприйняття людини, проголошує, що «кожна трансплантація органу має своє джерело у рішенні, яке має велику етичну цінність: рішення запропонувати без винагороди частину власного тіла задля здоров'я та благополуччя іншої особи. Тут якраз і полягає шляхетність жесту, це є жест, який є справжнім актом любові»¹¹⁸. Це означає, що орган більше не є даром у справжньому сенсі цього слова. У документі Папської ради у справах душпастирства в охороні здоров'я знаходимо чітке ствердження того, що «трансплантація передбачає попереднє вільне і свідоме рішення донора або його законного представника»¹¹⁹. Кардинал Еліо Сгречча також вказує на необхідність добровільної згоди, аргументуючи це тим, що: «медичне втручання при трансплантації органів є невід'ємним від *акту дарування*; отже, особа в якій беруть органи, має бути визнана *донором*, тобто тим, хто добровільно погоджується віддати свій орган»¹²⁰. За словами Папи Бенедикта XVI: «прийняття дискримінаційних та утилітарних критеріїв, значною мірою суперечить основним критеріям дару, кваліфікуючи його як морально неприйнятний вчинок»¹²¹. Це означає що вірні католики та усіх католицькі інституцій повинні відкинути презумпцію згоди і не сприяти її розвитку, бо це суперечить християнському персоналістичному баченню людини.

Практика донорства органів від засуджених до смертної кари була засуджена Всесвітньою організацією охорони здоров'я ще у 1987 році. Проте є країни, в яких трапляються явні зловживання, що можна окреслити як

¹¹⁸ John Paul II. Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // www.vatican.va (02.10.2021).

¹¹⁹ Папська Рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. *Хартія працівників охорони здоров'я*. Львів 1999, 55.

¹²⁰ Е. Сгречча та ін. *Біоетика*. Підручник. Львів 2007, 589.

¹²¹ Benedict XVI. Address to participants at an international congress organized by the Pontifical academy for life // www.vatican.va (02.12.2021).

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

примусове донорство. Це стосується зокрема Китаю, де 2006 році оприлюднено інформацію, про те, що значна частина донорських органів була взята від в'знів, засуджених до смертної кари¹²².

В Україні діє презумпція незгоди, а це означає, що будь-яка особа після вісімнадцяти років має змогу у письмовій формі ствердити намір подарувати органи, чи заперечити, або вказати на відповідну особу, що у випадку смерті буде приймати рішення. Відповідно до порядку надання згоди на донорство, письмові заяви про бажання подарувати органи громадяни України можуть подати у медичному закладі, де проводитиметься трансплантація, або окремій уповноваженій особі у медичних центрах, що проводять вилучення органів для трансплантації. Ці заяви також можливо подати у сімейного лікаря. Всі заяви будуть збережені у закладах охорони здоров'я, за місцем реєстрації, із захистом особистих даних¹²³. Письмові заяви складені у визначеній формі згідно з встановленим порядком, як результат волевиявлення, мають бути внесені у Єдину державну інформаційну систему трансплантації. Зокрема це:

- письмова згода на донорство після смерті;
- письмова незгода на донорство після смерті;
- заява про відкликання попередньої згоди чи незгоди на посмертне донорство;
- заява про призначення уповноваженого представника, який прийматиме рішення про донорство у разі смерті людини (має бути засвідчена підписом уповноваженого представника);
- заява про відкликання уповноваженого представника;
- заява про незгоду бути уповноваженим представником;
- заява про згоду на прижиттєве донорство;
- заява про відкликання згоди на прижиттєве донорство¹²⁴.

Єдина державна інформаційна система трансплантації (ЄДІСТ) почала функціонувати в Україні з 1 січня 2021 року. У ній трансплант-координатор, що повинен бути у приймальних відділеннях опорних лікарень, вносить

¹²² Пор. Casarosa.M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche // documentazione.info* (22.10.2021).

¹²³ Пор. Уряд затвердив порядок надання згоди на донорство. Міністерство Охорони Здоров'я України // moz.gov.ua (27.10.2021).

¹²⁴ Уряд затвердив порядок надання згоди на донорство. Міністерство Охорони Здоров'я України // moz.gov.ua (27.10.2021).

інформацію про висловлення згоди на дарування органів після смерті¹²⁵. Ще одним способом висловити своє бажання стати донором є самостійне заповнення заяви у додатку «Дія», в якому з квітня 2021 року в програмі є Кабінет громадянина. Як зазначається, там можна буде залишити свою заяву на посмертне донорство, засвідчивши її відповідним електронним підписом¹²⁶. Таким чином Держава у законодавчий спосіб виявляє сприяння, що уможлиблює такий вияв милосердя до ближнього, яким є дарування органів.

2.4. Загрози та виклики донорства органів

Донорство й процес трансплантації в окремих випадках можуть мати моменти які є складними для їх моральної оцінки Церквою, створюючи виклики. Також процеси пов'язані з пересадкою органів можуть бути позначені певними загрозами.

2.4.1. Імунна система та відторгнення

Для того щоб результат трансплантації був успішним і орган прижившись, почав виконувати свою функцію важливим є координація діяльності імунної системи організму. Після трансплантації у пацієнта триває довгий шлях одужання. Якщо операція проходить добре, пацієнт має високу ймовірність зіткнутися з можливістю відторгнення. Захисне призначення імунітету створює труднощі для вдалої трансплантації. Процес, при якому імунна система організму розцінює орган чи тканину, як несумісний називається реакцією відторгнення трансплантата. Генетична невідповідність між донором і реципієнтом, а також тип органу впливають на інтенсивність з якою може проявитись захисна реакція. Таким чином для того, щоб зменшити шанси на відторгнення, перед трансплантацією проводять тести на сумісність¹²⁷. Питання

¹²⁵ Пор. Панасицька О. *Пожертвуй органом — врятуй життя ближньому. Що відбувається із системою трансплантології в Україні* // voxukraine.org (05.11.2021).

¹²⁶ Пор. Панасицька О. *Пожертвуй органом — врятуй життя ближньому. Що відбувається із системою трансплантології в Україні*.

¹²⁷ Пор. Deathridge J. *Transplant Immunology*. British Society for Immunology // www.immunology.org (22.10.2021).

сумісності чи несумісності пояснює Еліо Сгречча, зазначаючи, що: «феномен *несумісності* пояснюється реакцією реципієнта на трансплантовану клітину, що зумовлена комплексом факторів. Кожен організм має структури впізнавання, що називаються *тканинними антигенами*»¹²⁸. Імунна система виробляє так звані білки антитіла, які надходять до трансплантованого органу і намагаються його вбити. Для того, щоб стримати антитіла, які загрожують новому органу, пацієнтам доводиться приймати потужні препарати, щоб підтримувати рівень антитіл досить низько, щоб орган інтегрувався в організм і почав працювати¹²⁹. Це означає що для успішної трансплантації, доводиться медикаментозно пригнічувати імунну систему, а також ретельно підбирати сумісність органів чи тканин для пересадки.

2.4.2. Питання ксенотрансплантології

Отець Мавріціо Фаджоні, італійський ендокринолог та доктор богослов'я, на прес-конференції щодо представлення документу *Перспектива ксенотрансплантів. Наукові аспекти та етичні критерії* дає моральну оцінку ксенотрансплантації. У контексті роздумів про недостатню кількість донорів органів та ксенотрансплантацію як допоміжний варіант вирішення цієї проблеми, отець Фаджоні зазначає, що є багато аспектів та питань з різних галузей, таких як: етика, богослов'я, антропологія, психологія, юриспруденція¹³⁰. Серед них отець Мавріціо відокремлює два основних проблемних аспекти: «Перше – сенс і прийнятність втручання людини у порядок створення, зокрема йде мова про етику використання тварин для покращення виживання та добробуту самої людини; друге – кінцевий, вплив органу чи тканини тваринного походження на особу людини, яка їх

¹²⁸ Е. Сгречча та ін. Біоетика. Підручник. Львів 2007, 582.

¹²⁹ Поп. University of Minnesota: Center for Bioethics. Ethics of organ transplantation. // *conservancy.umn.edu*. (22.10.2021).

¹³⁰ Поп. Faggioni M. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento *"La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche"* // *www.vatican.va* (15.10.2021).

отримує»¹³¹. Далі автор зазначає, що легальність застосування тваринних органів чи тканин повинна вирішуватись також на підставах, що передбачають реальну оцінку користі, що її отримає людина в разі успішності трансплантації, застереження, щодо генетичних видозмін та уникнення надмірного страждання тварин¹³². Як підсумок, складність такого типу трансплантацій та недостатньо високий відсоток успіху не робить їх поширеними на практиці, а моральна оцінка має здійснюватися індивідуально до кожного випадку на основі усіх вище описаних критеріїв.

2.4.3. Можливість донорства за наявності вірусів

Ще одним питанням, яке варто розкрити стосується можливості бути донором за наявності в організмі вірусів. У даному випадку мова піде про вірус імунодефіциту людини (ВІЛ) та коронавірус. З 2015 року в Сполучених Штатах діє закон, що дозволяє ВІЛ-позитивним донорам після смерті дарувати органи реципієнтам, які живуть з ВІЛ. Закон також дозволяє людині, яка живе з ВІЛ, бути живим донором для ВІЛ-інфікованого кандидата на трансплантацію¹³³.

Що стосується питання того, чи може донором бути той, у кого позитивний тест на COVID-19, то варто зазначити, що організації, що отримують органи, перевіряють усіх потенційних померлих донорів на наявність вірусу, перш ніж отримати органи для трансплантації. Донори з позитивним тестом на COVID-19 не зможуть бути донорами. Якщо хтось одужає від коронавірусу, а потім помирає від чогось не пов'язаного з цією недугою, то така людина може бути донором¹³⁴.

Розвиток *культури життя*, дає змогу сьогодні активно використовувати різні способи порятунку життя. Одним із таких способів є дарування органів і

¹³¹ Faggioni M. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento. *La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche*.

¹³² Поп. Maurizio P. Faggioni. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento "La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche" // www.vatican.va (15.10.2021).

¹³³ Поп. *Can someone who is living with HIV be an organ donor?* Donate Life America // donatelife.net (05.11.2021).

¹³⁴ Поп. *Can someone who tests positive for COVID-19 (Coronavirus) be a donor?* Donate Life America.

РОЗДІЛ 2

ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ ЯК ОДИН З ВИЯВІВ КУЛЬТУРИ ЖИТТЯ

трансплантація. Церква, керуючись милосердям до ближнього і соціальним принципом солідарності, дозволяє і заохочує людей до того, щоб даруючи органи, прижиттєво, чи після власної смерті, давати змогу для продовження життя ближніх. Трансплантація від живого донора є морально допустимою тоді, коли не несе загрози каліцтва чи смерті, і тоді, коли шкідливість якої зазнає донор є пропорційною до блага, якого може зазнати реципієнт. Має бути свобода прийняття рішення, а також жест дарування повинен бути безкорисливим і безоплатним. Задля моральної прийнятності трансплантації від мертвої людини мусить бути чітко встановлений факт настання смерті людини. Також, повинна бути інформована згода рідних. Через недостатню кількість донорських анатомічних матеріалів від людей, Церква, допускає донорство органів чи тканин від тварин, якщо внаслідок такої операції передбачається користь для життя і здоров'я людини, за умов, що мотивом такої операції не є генетична модифікація і такий вид трансплантації не виявляється у надмірній жорстокості щодо тварин. Такі види трансплантацій не сприяють розвитку культури дарування органів, а є вимушеною необхідністю. Церква негативно ставиться до презумпції згоди, при якій нівелюється рішення людини, яке має важливе значення. Донорство органів є виявом *культури життя* тоді, є терапевтичним методом лікування, при якому забезпечена абсолютна повага до людини, її гідності, святості і свободи, а також при дотриманні вище згаданий моральних критеріїв.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

3.1. Соціальна комунікація Церкви як інструмент поширення культури дарування органів

Комунікація, що є значною частиною діяльності Церкви, знаходить своє вираження на різних рівнях. У документі *Inter mirifica* Другого Ватиканського Собору про засоби суспільного повідомлення зазначається право Церкви використовувати усі засоби масової інформації з мотивів необхідності і користі у питаннях виховання та осягнення спасіння¹³⁵. Розвиток інтернет-мережі інформаційних каналів спілкування відкриває широкі можливості для використання Церквою засобів соціальної комунікації.

У душпастирській інструкції *Communio et progressio* окреслюється можливість розвивати сучасну культуру за допомогою соціальної комунікації¹³⁶. Для того, щоб засоби соціальної комунікації були спрямовані на розвиток суспільства, необхідно, щоб ті, хто промовляють (комунікатори), чітко розуміли, яке їхнє завдання і роль¹³⁷. Відповідно до католицького вчення, висловленого на Другому Ватиканському Соборі, основне призначення засобів соціальної комунікації – це служити формуванню і розвитку правдивої культури апостоляту¹³⁸. Душпастирська інструкція *Aetatis Novae* говорить, що християни мають користати у творчий спосіб з технологічних засобів соціальної комунікації задля добра суспільства¹³⁹. Це стає запрошенням для Церкви використовувати увесь спектр засобів соціальності комунікації, для проповідування Євангеліє, а також до поширення культури життя, одним з аспектів якої є культура дарування органів.

¹³⁵ Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби суспільного повідомлення *Inter mirifica*. Львів 1996, 3.

¹³⁶ Пор. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Communio et progressio*. Львів 2004, 50.

¹³⁷ Пор. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Communio et progressio*, 63.

¹³⁸ Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби суспільного повідомлення *Inter mirifica*. Львів 1996, 17.

¹³⁹ Пор. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Aetatis Novae*. Львів 2004, 3.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Однією із визначних характеристик соціальної комунікації є те, що вона «примножує зв'язки всередині суспільства і поглиблює суспільну свідомість... У християнському вченні єдність і братерство людей – це головна мета всякого спілкування»¹⁴⁰. Таким чином, посередництвом соціальної комунікації покращуються зв'язки між людьми і формується громадська думка. Як зазначається у декреті *Inter mirifica*, громадська думка має великий вплив на суспільне життя громадян. З цього постає необхідність поширювати за допомогою засобів соціальної комунікації ідеї, в основі яких закладена любов і справедливість¹⁴¹. У документі *Aetatis Novae* говориться про можливість засобів соціальної комунікації не тільки діяти для визначення думок та позицій людей, а також впливати на те які саме теми зосереджуватимуть свою увагу люди¹⁴². Серед інших переваг використання засобів соціальної комунікації варто відзначити швидкість, з якою здатна поширюватися та чи інша інформація. Іншою перевагою є те, що соціальна комунікація, маючи в собі особистісне спрямування, звернене до окремої людини або групи людей, здатна впливати на ціле суспільство¹⁴³. Усе це є підтвердженням важливості використання методів соціальної комунікації Церквою, зокрема і у питанні, що стосується поширення культури дарування органів.

3.2. Позитивний досвід поширення культури донорства в католицькому середовищі

Католицька Церква, використовуючи засоби соціальної комунікації, має певний досвід у поширенні культури дарування органів. Цей досвід розкривається

¹⁴⁰ Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Communio et progressio*. Львів 2004, 8.

¹⁴¹ Пор. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби суспільного повідомлення *Inter mirifica*. Львів 1996, 8.

¹⁴² Пор. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Aetatis Novae*. Львів 2004, 4.

¹⁴³ Пор. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. Душпастирська інструкція *Communio et progressio*. Львів 2004, 6.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

через різні свідчення та публічні заяви, які здійснюють як представники духовенства, так і вірні.

Папа Франциск всіляко сприяє поширенню *культури життя* та різностороннім її виявам. Зокрема на одній із аудієнцій понтифік висловив позицію, що кожен безкорисливий жест донорства тканин і органів, розбудовує культуру життя і дарування органів¹⁴⁴. Він говорить, що дарування органів дає можливість людині «вийти за межі своїх індивідуальних потреб і щедро відкритися для більшого блага ... З цієї точки зору донорство органів є не лише актом соціальної відповідальності, але й виразом всесвітнього братерства, яке об'єднує всіх чоловіків і жінок»¹⁴⁵. Любов до іншого і готовність відкритись для порятунку життя є тим, що повинне спонукати людей творити цю культуру. Папа скеровує увагу людей перш за все до розуміння того, що життя є святе, а далі спонукає через конкретні вчинки виявляти любов і милосердя до життя, протиставляючись водночас тим вчинкам, які знецінюють і знищують життя. Християнське розуміння життя є даром від Господа і тому не може бути об'єктом зневаги. Папа закликає стати тими, хто оберігатиме життя і заохочуватиме до дарування життя, також і через дарування органів¹⁴⁶.

Ще одним важливим моментом в поширенні культури дарування органів є компетентний медичний та досвідчений пастирський супровід осіб, чії рідні внаслідок раптової травми перебувають на порозі смерті. Саме лікарня стає місцем, де відбуваються практично усі події, пов'язані з донорством органів: призначення необхідності трансплантації, надання допомоги важко травмованому, констатація критеріїв настання смерті, питання та рішення щодо дарування органів, операція з трансплантації, реабілітація та інші. На кожному з етапів постає низка запитань, тому присутність людей, які здатні надати підтримку, є вкрай важливою.

¹⁴⁴ Пор. *Organ donation fosters culture of life, pope says* // cruxnow.com (18.11.2021).

¹⁴⁵ *Organ donation fosters culture of life, pope says!*

¹⁴⁶ Пор. Там само.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Між капеланами та медичними працівниками, зокрема тими, що працюють у сфері отримання донорських органів, є спільність у тому, що як одні, так і інші перебувають із людьми в найтяжчий період їхнього життя¹⁴⁷. Відповідальність капеланів та медичних працівників полягає у тому, щоб допомогти людині перейти період страждань, належно підготуватись до зустрічі з вічністю, втішити її близьких, які переживають горе втрати, висловити похвалу і пошану людині, за вияв дарування органів, що рятує життя іншим. Медичні працівники, що займаються отриманням органів, відповідальні також і за те, щоб розповісти про тих, хто очікують на дар. Питання дарування органів часто стає питанням довіри до системи, в якій воно здійснюється. Довіра будується також на інформованості пацієнта та близьких. Ця інформація повинна нести в собі співчутливий характер, бути цілковито точною та правдивою. Згідно з дослідженнями прослідковується пряма залежність між поінформованістю людей і виявом їхньої згоди на дарування органів¹⁴⁸. Це також стає можливістю для кожного, хто володіє якісною інформацією, поширювати її заради поширення культури дарування органів.

Національна американська асоціація католицьких капеланів (National Association of Catholic Chaplains) з метою поширення інформації про особливості пастирської та духовної опіки щодо різних аспектів капеланського служіння видає періодичне видання «Vission»¹⁴⁹. Один із минулорічних випусків був присвячений темі дарування органів: «Organ Donation: Choice, gift, and ministry». У цьому випуску знаходимо статтю про католицького священника Мартіна Бенкрофта — капелана у лікарні Мазер у Порт-Джефферсоні, штат Нью-Йорк¹⁵⁰. Стаття є його власними роздумами та водночас свідченням, у якому о. Мартін розповідає про пережитий досвід дарування органу. Цей священник подарував власну нирку для дочки однієї із парафіянок. Отець

¹⁴⁷ Пор. *Organ procurement groups can collaborate with chaplains* // www.nacc.org (19.11.2021).

¹⁴⁸ Пор. *Organ procurement groups can collaborate with chaplains*.

¹⁴⁹ Пор. *About Vission* // www.nacc.org (24.11.2021).

¹⁵⁰ *Priest's gift of kidney to parishioner gives everyone new outlook on life* // www.nacc.org (24.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Мартін аналізує власні мотиви дарування через призму Божої дії в його житті. Вирішуючи стати донором, він задається питаннями, про те, чому він це робить, і щоб зробив би на його місці Ісус¹⁵¹. Отець припускає, що Святий Дух був тим, хто надихнув його бажанням виявити милосердя до ближнього, а також спонукав роздумати над справді важливими вчинками, які здійснює людина протягом короткого життя¹⁵². На завершення своєї розповіді отець Мартін зазначає: «Щоб пожертвувати дар життя, не обов'язково бути священиком. Потрібно лише мати співчуття до інших, співпереживання, намагання відчувати їхній біль, і сміливість у спробах зробити добро іншій людині»¹⁵³. У цьому його свідченні знаходиться заохочення до любові, яку проповідує Христос та її вияву через жест дарування органів.

Контекст поширення культури дарування органів з боку Католицької Церкви охоплює ще один практичний вимір. Виявом цього стає надання інформації для капеланів та медичних працівників, яка стане необхідною як для душпастирської діяльності, так і для поширення культури дарування органів. Таким чином поширення культури відбувається через служіння у лікарнях, в відділеннях реанімації. Капелани та медичні працівники, котрі перебувають із близькими, приймаючи нижче описану інформацію, здатні краще допомогти рідним. А рідні пацієнта, котрі компетентно та своєчасно повідомленні, частіше погоджуються на дарування органів померлого пацієнта, тим самим сприяючи поширенню культури дарування органів. Одним із складним питанням, з яким стикаються близькі пацієнта, є питання констатації і прийняття факту смерті. Критерій смерті мозку не завжди є зрозумілий пересічним людям. Для більшості людей смерть й досі розуміється як припинення серцебиття, зокрема, таке сприйняття, можливо, запозичене із фільмів. Смерть мозку для таких людей не є остаточним критерієм смерті, що породжує сумніви і безпідставну

¹⁵¹ Пор. *Priest's gift of kidney to parishioner gives everyone new outlook on life.*

¹⁵² Пор. Там само.

¹⁵³ Там само.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

надію¹⁵⁴. У таких випадках, як зазначає автор, «чітке розуміння неврологічної смерті та можливість описати її близьким пацієнта є першим важливим кроком у наданні найкращої допомоги в найгірших ситуаціях»¹⁵⁵. Це стосується не тільки лікарів та медичних працівників, а також і медичних капеланів, до котрих часто звертаються за порадою¹⁵⁶. Та автор статті застерігає від того, щоб невчасно говорити про смерть. На етапі, коли травмований хворий потрапляє до лікарні, його близькі не здатні усвідомити усієї складності ситуації, вони хочуть вірити, що лікарі докладуть усіх зусиль, щоб його врятувати. На цьому етапі важливо повідомити, що травми, які отримав пацієнт, є небезпечні для життя, та запевнити у наданні усієї можливої допомоги¹⁵⁷. Потрібно дати час людям, щоб усвідомити ситуацію. У цьому також люди потребують допомоги, тому тут необхідно застосувати «правило трьох можливостей». Воно виражається у представленні варіантів розвитку події. Перший варіант полягає у тому, що стан пацієнта покращиться, це можуть бути незначні позитивні зміни або більш вагомі. Другий варіант полягає у тому, що стан пацієнта залишиться без змін. Третій варіант – стан пацієнта погіршиться. Знову ж таки стан може не сильно погіршитись, або ж навпаки, травми будуть такими серйозними, що мозок почне помирати. Тут автор радить пояснити близьким, що смерть за неврологічними критеріями і є незворотнім відмиранням мозку. Важливо також наголосити, що лікарі продовжуватимуть спостерігати за станом пацієнта та здійснювати все можливе. Автор статті застерігає, що на цьому етапі недоречним є говорити про донорство і що пріоритетом повинна залишатись турбота про пацієнта та близьких¹⁵⁸. При погіршенні стану важко травмованого варто знову повернутись до детальнішого пояснення смерті за неврологічними критеріями і функцій стовбуру мозку. Також на цьому етапі

¹⁵⁴ Пор. *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death* // www.nacc.org (24.11.2021).

¹⁵⁵ *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death.*

¹⁵⁶ Пор. Там само.

¹⁵⁷ Пор. Там само.

¹⁵⁸ Пор. *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death* // www.nacc.org (24.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

говорять і про тест артеріальної крові¹⁵⁹, що здатен підтвержувати відмирання мозку. Результати обстеження і тесту стануть можливістю ствердити, що пацієнт живий, або те, що факт неврологічної смерті мозку був підтверджений. Якщо пацієнт помер, то потрібно створити момент, щоб близькі могли з ним попрощатись, після чого медичний персонал може оглянути тіло і дати заключення про можливість донорства органів, про що також варто говорити у відповідний момент. Автор зазначає, що з ряду причин саме медичний персонал, що займається трансплантаціями, повинен говорити з близькими про запит на дарування органів, або ж, в разі, якщо рідні не знали, що пацієнт ще за життя погодився на дарування органів, повідомити про таку згоду¹⁶⁰. Отже, добре налагоджений процес комунікації, виражений у співчутливому спілкуванні з близькими та їх духовним супроводом їх в найтяжчі та найгірші моменти їхнього життя, не тільки допомагає родині пережити горе, а й також створює можливість для порятунку тих життів, які ще можливо врятувати. Позиція капелана чи медичного працівника повинна бути чіткою: «не бути нейтральним, а активно виступати за те, щоб люди вибирали донорство, коли це можливо»¹⁶¹. Зрозумілим є те, що кожна ситуація є різною, але загальні принципи, що описані вище, здатні бути корисними для пастирського супроводу¹⁶². Такий супровід може вплинути на конкретні рішення що стосуються дарування органів, а отже, і вплинути на культуру дарування органів.

Ще одним виявом поширення культури дарування органів є свідчення католицького духовенства в Індії. Завдяки тому, що священники розповідають про дарування органів, багато вірних погоджуються на донорство після

¹⁵⁹ Тест апное (тест апноетичної оксигенації) проводиться виключно у випадку, коли клінічне неврологічне обстеження вказує на смерть мозку. Його метою є встановлення здатності дихального центру довгастого мозку реагувати на підвищення парціального тиску CO₂ в артеріальній крові. // *Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини* // zakon.rada.gov.ua (24.11.2021).

¹⁶⁰ Пор. *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death* // www.nacc.org (24.11.2021).

¹⁶¹ *Organ procurement groups can collaborate with chaplains.*

¹⁶² Пор. *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death* // www.nacc.org (24.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

смерті¹⁶³. Поштовх цьому дав тамтешній католицький священник Френсіс Міранда. Перед смертю цей священник заповів власне тіло після смерті використати для медичних досліджень, оскільки в цей час в Індії було рано говорити про культуру дарування органів¹⁶⁴. Проте таке рішення мало вплив на католицького єпископа м. Мумбаї – Аньєло Грасіаса¹⁶⁵. Він говорив: «Якщо хтось зможе бачити моїми очима або використовувати мою нирку, щоб жити довше, це було б служінням Богу»¹⁶⁶. Єпископ всіляко сприяв поширенню культури дарування органів, друкуючи інформацію про донорство органів в парафіяльних газетах, проповідуючи про дарування органів з проповідальниці у звичайних розмовах, сам висловив згоду подарувати органи після смерті¹⁶⁷. Його наступник, архипіскоп Мумбаї, кардинал Освальд Грасіас¹⁶⁸ також висловив згоду на дарування органів після смерті. У статті згадано ще про одного священника, Райана Алекса, котрий пожертвував органи його раптово померлої матері. Він також організовував зустрічі, на які запрошував компетентних медичних працівників для покращення обізнаності щодо дарування органів та для того, щоб розвіяти страхи і сумніви з приводу донорства у людей¹⁶⁹. Ще один католицький священник в Мумбаї, отець Найджел Барретт говорить: «Ми проповідуємо, що якщо ми можемо покращити життя інших, чому б не зробити цього»¹⁷⁰. Така інформаційна кампанія і особисті свідчення є запорукою поширення культури дарування органів, у багатьох вірних в Індії змінюється ставлення до трансплантації, розвіюються сумніви, зростає кількість бажаючих подарувати свої органи після смерті.

¹⁶³ Поп. *Serve after death: Christian priests lead the way // indianexpress.com* (26.11.2021).

¹⁶⁴ Поп. *Serve after death: Christian priests lead the way.*

¹⁶⁵ *Bishop Agnelo Rufino Gracias // www.catholic-hierarchy.org* (26.11.2021).

¹⁶⁶ *Serve after death: Christian priests lead the way // indianexpress.com* (26.11.2021).

¹⁶⁷ Поп. *Serve after death: Christian priests lead the way.*

¹⁶⁸ *Archbishop of Bombay Oswald cardinal Gracias // www.archdioceseofbombay.org* (26.11.2021).

¹⁶⁹ Поп. *Serve after death: Christian priests lead the way // indianexpress.com* (26.11.2021).

¹⁷⁰ *Serve after death: Christian priests lead the way // indianexpress.com* (26.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Одним із надзвичайно промовистих випадків, що дав колосальний поштовх для поширення культури дарування органів в Італії та в усьому світі¹⁷¹ американського хлопчика, вбитого в Італії, що його органи після смерті були подаровані Італійській державі. Його звали Ніколас Грін (Nicholaus Green). Восени 1994 року американське подружжя Реджинальда та Маргарет Грін разом із двома дітьми, серед яких був семирічний хлопчик Ніколас, прилетіли на відпочинок на південь Італії. Вістка про те, що першого жовтня 1994 року, Ніколаса застрелили через засоби соціальної комунікації поширилась по всій країні¹⁷². Як зазначається в статтях, злочинці вистрілили Ніколасу в голову, коли діти спали в машині на задньому сидінні. Сім'я з Америки стала жертвою випадкового вбивства, у значенні, що вбивця хотів помститися не цій, а якійсь іншій сім'ї. Нечуваним було рішення батьків, котрим завдали такого лиха в Італії, проте вони дарують органи сина саме на користь італійців. Реджинальд та Маргарет Грін, попри невимовне горе, дали дозвіл для донорства та розповіли про це представникам преси і медіа¹⁷³. Люди з цілого світу перейнялись цією історією. Дарування органів в Італії почало стрімко зростати, саме після того, як люди дізнались про свідчення сім'ї Грін. Статистика говорить, що завдяки тому, що історія про Ніколаса Гріна торкнулась широкого кола людей, було врятовано тисячі хворих людей, котрі померли б без пересадки того чи іншого органа¹⁷⁴. Тіло хлопчика було з почестями поховане в католицькій церкві в рідному містечку Бodega-Бей (Bodega Bay) штат Каліфорнія, недалеко від Сан-Франциско¹⁷⁵.

Відповідь суспільства на історію сім'ї Грін стала настільки колосальною, що для її окреслення виник окремий термін, який дістав назву *ефект Ніколаса* (Nicholas effect). Цей ефект виражався різними способами, адже кожен

¹⁷¹ Пор. *Nicholas Green, the little boy who was murdered but gave the gift of life* // aleteia.org (20.11.2021).

¹⁷² Пор. *Nicholas Green, the little boy who was murdered but gave the gift of life*.

¹⁷³ Пор. *My son died in 1994 but his heart only stopped beating this year* // www.bbc.com (19.11.2021).

¹⁷⁴ Пор. *The Nicholas Effect. The Gift of Life* // nicholasgreen.org (19.11.2021).

¹⁷⁵ Пор. *Nicholas has grown and lives in me* // nicholasgreen.org (19.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

небайдужий шукав спосіб наслідувати великодушний вчинок Реджинальда та Маргарет Грін, тим самим поширюючи культуру дарування органів. Одним із проявів *ефекту Ніколаса* стало те, що десятки і сотні відомих людей, будь то політики, спортсмени, лікарі, представники медіа, актори та інші, підписували свої згоди стати донорами. Іншим проявом стало зростання громадської активності, що вилилась у мистецтві, поезії¹⁷⁶, ім'ям хлопчика називають парки, у школах та університетах видають стипендії та медалі імені Ніколаса Гріна¹⁷⁷. У поліклініці Мартіно ді Мессіна (Martino di Messina), що на острові Сицилія, куди привезли вбитого Ніколаса, за участі представників держави і Церкви відбулася урочиста церемонія, на якій встановили меморіальну дошку і присвятили відділення пам'яті Ніколаса Гріна¹⁷⁸. Також вийшла друком книга, написана батьком Ніколаса, Реджинальдом Гріном, під назвою «The Nicholas Effect», в якій розкривається історія вбивства хлопчика і порятунку тисяч людей. За мотивами книги було знято фільм «Nicholas' Gift», який розкриває тему глибини дару через конкретну історію¹⁷⁹. Ще одна книга – «The Gift That Heals», авторства батька, розповідає про життя 42 сімей, що подарували чи отримали органи¹⁸⁰. Це історії, що розповідають про життя, яке з'являється із смерті.

Як зазначає батько Ніколаса, містер Реджинальд, його син дуже любив церковні дзвони¹⁸¹, тому на честь хлопчика в їхньому містечку Бodega-Бей встановили меморіальну дзвіницю. Вона складається з 140 дзвонів різного розміру, і промовистим є те, що ці дзвони були пожертвуваннями від італійських парафій, шкіл, різних організацій та окремих людей, як символічне висловлення вдячності за безкорисливий дар сім'ї Грін. Центральний і найбільший дзвін був виготовлений ливарним заводом, що займається

¹⁷⁶ Поп. *Adri Megna Il dono Canzone scritta da Adri per Nicholas Green* // www.youtube.com (23.11.2021).

¹⁷⁷ Поп. *The Nicholas Effect. The Gift of Life* // nicholasgreen.org (19.11.2021).

¹⁷⁸ Поп. *Policlinico di Messina, il reparto di rianimazione intitolato a Nicholas Green* // www.youtube.com (23.11.2021).

¹⁷⁹ Поп. *New edition of «The Nicholas Effect»* // nicholaseffect.org (23.11.2021).

¹⁸⁰ Поп. *Nicholas Green, the little boy who was murdered but gave the gift of life* // aleteia.org (20.11.2021).

¹⁸¹ Поп. *Nicholas has grown and lives in me* // nicholasgreen.org (19.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

виготовленням дзвонів для Ватикану, спеціально на замовлення представників Католицької Церкви, за сприяння папи Йоана Павла II, котрий власноруч благословив його. Натомість, за участі державного керівництва Італії, відбулась організація і транспортування дзвонів до Каліфорнії¹⁸². Такі вчинки є конкретними проявами, спрямованими на поширення культури дарування органів.

Пам'ять про хлопчика Ніколаса Гріна та його родину є цілком виправданою, бо жест любові та милосердя має бути возвеличуваний в суспільстві. Рішення батьків стало мотивом для глобального поширення культури дарування органів, тому також й уся Католицька Церква бере за приклад цю історію, щоб, розкриваючи її, сприяти поширенню культури дарування органів.

3.3. Досвід та поширення культури донорства в середовищі УГКЦ

В контексті широкого використання засобів масової інформації та медіа однією із форм вираження та поширення культури донорства органів в середовищі Української Греко-Католицької Церкви є публічні заяви очільників, єпископів та священників. Патріарх Святослав, як Отець і Глава УГКЦ, висловив переконання, що «нам потрібно творити культуру, в якій люди не боялися б чинити добро навіть тоді, коли їхній земний шлях завершився»¹⁸³. Таку позицію щодо культури дарування органів Блаженніший Святослав висловив під час програми «Відкрита Церква», що транслювалася 24 листопада 2017 року. У ній в контексті «Дару життя» говорили про трансплантацію органів¹⁸⁴. За словами Блаженнішого, ключем до теми дарування органів є відповідь на запитання про спосіб, в який можемо врятувати людину¹⁸⁵. Патріарх зазначає, що важливими

¹⁸² Поп. *Children's Bell Tower Bodega Bay, California. A poignant memorial to a young boy whose death spurred a dramatic increase in organ donations in Italy—dubbed the "Nicholas Effect" // www.atlasobscura.com* (22.11.2021).

¹⁸³ Глава УГКЦ: «Я згоден стати донором після своєї смерті» // *news.ugcc.ua* (06.11.2021).

¹⁸⁴ Глава УГКЦ назвав допустимі морально-етичні види трансплантації // *ugcc.ua* (06.11.2021)

¹⁸⁵ Блаженніший Святослав про трансплантацію органів | *Відкрита Церква // youtube.com* (08.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

моментами для того, щоб в Україні розвивалась культура дарування органів є необхідність: «сприяти конкретному творенню альтруїзму, солідарності та любові до ближнього так, як ми любимо самих себе. Наступним моментом має стати донесення до людей розуміння, що тіло не є власністю, яку ми посідаємо, а є нами самими. З цієї перспективи дарування органів стає самовіддачею, глибоким, особистим та шляхетним жестом»¹⁸⁶. Такий погляд Глави Церкви на питання дарування органів здатен позитивно змінити налаштування суспільства, в якому Церкві відводиться завдання свідчити правду про людину.

Поширення культури дарування органів в українському народі також варто представити через призму звернення митрополита Філадельфійської архієпархії УГКЦ, президента Українського католицького університету, владика Бориса Гудзяка. Владика говорить про можливість кожної людини, зголосившись подарувати органи, допомогти ближньому продовжити життя: «Якщо ми стаємо донорами органів після нашого життя, хтось може далі своїм життям радіти»¹⁸⁷. І попри те, що посмертне дарування органів – це неоціненний дар та можливість допомогти, люди віддають насправді те, що їм більше не є потрібним. Владика наголошує на великодушності таких жестів. Також владика Борис говорить про життєдавчий вимір діяльності Бога, глибоко заохочуючи кожну людину ставати тим, завдяки кому життя здатне продовжитись не тільки в нас¹⁸⁸. Такі глибокі заохочення є ефективними, бо вони дають змогу людям зануритись в значення того, що означає стати донором.

Отець Богдан Прах, разом із вищезгаданим архієпископом Борисом Гудзяком, отцем-доктором Ігорем Бойком та іншими взяли участь у проекті Школи біоетики Українського католицького університету щодо становлення та поширення культури дарування органів в Україні та за її межами. Отець

¹⁸⁶ Блаженніший Святослав про трансплантацію органів | Відкрита Церква.

¹⁸⁷ Владика Борис Гудзяк про трансплантацію // youtube.com (07.11.2021).

¹⁸⁸ Пор. Владика Борис Гудзяк про трансплантацію.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Богдан, котрий є довголітнім ректором Українського католицького університету, а також колишнім ректором Львівської Духовної семінарії Святого Духа, розкриває духовні засади, на яких має здійснюватися дарування органів. Отець, виходячи з антропологічних засад, говорить, що тіло є даром від Бога, і що ми також маємо сформувати в собі позицію, ввійти в тісні стосунки з іншим для того, щоб з любові віддати те найцінніше, що є в нас, – нас самих¹⁸⁹.

Будучи авторитетом для широкого кола людей, зокрема працівників та студентів університету, братів-семінаристів, отець Богдан, покликаючись на заповідь любові до ближнього, заохочує записати у свій заповіт бажання, коли настане час відходу з цього життя, подарувати органи тим, хто цього потребує¹⁹⁰. Часто людям важко сприйняти те, що від них далеке від їхнього звичного способу життя, наприклад, трансплантація органів. Втім через різні обставини життя людина може опинитись як перед запрошенням стати донором, так і перед потребою отримати орган. Тоді такий досвід змінює людину, і вона стає більш чутливою до цього питання. Внаслідок цього змінюється також і призма погляду на значення дарування органів.

Ще одним представником духовенства УГКЦ, хто активно висловлює позиції щодо моральних та біоетичних питань, зокрема і тих, що стосуються поширення культури дарування органів, є отець Ігор Бойко. Він є ректором Львівської Духовної семінарії Святого Духа, доктором морального богослов'я, членом-кореспондентом Папської академії «Pro vita», керівником Школи біоетики Українського католицького університету, викладачем біоетики, доцентом кафедри богослов'я УКУ. Його про-активна та різностороння заангажованість проявляється у формаційно-викладацькій праці із студентами та богословсько-інтелектуальній діяльності в Церкві. Що стосується дарування органів, отець Ігор задає запитання: «Якщо хочемо бути християнами вповні, то чи не відкриває нам трансплантація органів нову можливість любити нашого

¹⁸⁹ Пор. *Звернення ректора УКУ щодо трансплантації органів* // youtube.com (07.11.2021).

¹⁹⁰ Пор. *Звернення ректора УКУ щодо трансплантації органів*.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

ближнього: віддати частинку себе, щоб хтось міг жити?»¹⁹¹. У такий спосіб ненав'язливо, через запитання, розкривається глибока суть звернення, яке здатне пробудити чутливість щодо теми.

Отець Ігор висловив критичну позицію щодо недостатнього висвітлення засобами масової інформації щодо донорства і трансплантації, хоча це є важливим у поширенні культури дарування органів¹⁹². Як зазначалось раніше, ЗМІ виконують важливу роль у формуванні громадської думки стосовно того чи іншого явища, а це в свою чергу стає фундаментом для формування культури суспільства. Та може ставатись так, що ЗМІ, навпаки, руйнують можливості для розвитку культури дарування органів. Аналізуючи інформаційне середовище через призму діяльності ЗМІ та громадської opinii в Україні, станом на 2011 рік, отець Ігор стверджує, що образ, представлений низкою сюжетів, статей та публікацій, створює у суспільства негативне сприйняття щодо трансплантації. Таке сприйняття пов'язане із представленням трансплантації в категоріях комерції, коли органи стають товаром для продажу¹⁹³. Через представлення лише зловживань та злочинів у трансплантології в суспільній думці поширюється почуття страху і виникає спротив, а в подальшому це переростає в негативне стереотипне мислення щодо того, що є об'єктом представлення. Такий стан справ дозволяє отцю Ігорю констатувати відсутність в державі культури та свідомості дарування органів¹⁹⁴.

Отець Ігор Бойко наголошує на цілісному і правдивому сприйнятті «Явище трансплантації потрібно плекати у свідомості людей, для того щоб вони сприймали це як процес, що відбувається у всіх країнах світу, і знали про

¹⁹¹ Пор. Бойко І. *Бути даром для ближнього (Пізнай правду)* // *иси.edu.ua* (04.11.2021).

¹⁹² Пор. «*Media недостатньо сприяють поширенню культури дарування органів*», – о. Ігор Бойко // *иси.edu.ua* (28.10.2021).

¹⁹³ Пор. Бойко І. *Бути даром для ближнього (Пізнай правду)* // *иси.edu.ua* (04.11.2021).

¹⁹⁴ Пор. Бойко І. *Бути даром для ближнього (Пізнай правду)*.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

його користь»¹⁹⁵. Донесення інформації до людей може здійснюватись як і в соціальних мережах, так і на окремих катехитичних зустрічах або після Літургії. Отець Ігор пропонує, щоб Церква, громадський сектор, заклади освіти та інші соціально-орієнтовані інституції спільно сприяли створенню культури дарування органів для того, щоб кожна ознайомена з проблематикою та свідома особа могла публічно заявити: «Я можу бути даром для іншої людини, можу подарувати щось від себе. Я усвідомлюю, що після смерті мої органи більше мені не служать, тому можу віддати їх тому, хто потребує. А можу померти як егоїст»¹⁹⁶. Такі справжні, промовисті свідчення, особливо серед представників духовенства, для багатьох могли б стати поштовхом також долучитись до ініціативи розбудови культури дарування органів.

Окрім інформаційної діяльності, іншою стороною поширення культури дарування органів з боку Церкви є її вплив у питаннях, що стосуються державних законотворчих процесів, сприяння тому, щоб законодавство відповідало етичним вимогам донорства. Отець Ігор також зазначає, що Церква готова підтримувати належно сформовані державні законотворчі проекти, ініціативи та реформи в сфері трансплантації, що здійснюються в державі¹⁹⁷. На сайті Української Греко-Католицької Церкви знаходимо статтю «Релігійне співтовариство України підтримує донорство органів і готове сприяти зміні ставлення суспільства до цього»¹⁹⁸. У цій статті отець Андрій Нагірняк, котрий є заступником голови Відділу соціального служіння УГКЦ, а також заступником голови Громадської ради із співпраці Міністерства охорони здоров'я та Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, стверджує позицію УГКЦ та інших Церков і релігійних організацій щодо донорства. О. Андрій зазначає, що: «Церкви і релігійні організації в абсолютній більшості

¹⁹⁵ «Медіа недостатньо сприяють поширенню культури дарування органів», – о. Ігор Бойко // *исц.edu.ua* (28.10.2021).

¹⁹⁶ Пор. Бойко І. *Бути даром для ближнього (Пізнай правду)* // *исц.edu.ua* (04.11.2021).

¹⁹⁷ Пор. Бойко І. *Звернення щодо трансплантації органів* // *youtube.com* (10.11.2021).

¹⁹⁸ *Релігійне співтовариство України підтримує донорство органів і готове сприяти зміні ставлення суспільства до цього* // *news.ugcc.ua* (05.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

позитивно ставляться до донорства органів. Це розглядається як спосіб благодійності, жертвності з боку донора стосовно тієї людини, яка може отримати цю допомогу. Однак абсолютно не прийнятною для Церкви є торгівля органами»¹⁹⁹. Також отець дає коментар на законопроект, що стосується можливості запровадження презумпції згоди, оскільки 24 березня 2015 року на Круглому столі в Міністерстві охорони здоров'я України обговорювали це питання. Отець Андрій, стверджуючи позицію Церкви, зазначає, що «тільки добровільне рішення є моральним. Ми виступаємо за *презумпцію свободи волі*, адже людина наділена Богом Творцем свободою вибору»²⁰⁰. Отець Андрій також наголошує, що важливо змінювати ставлення громадськості до донорства та цим закладати сприятливе середовище для культури дарування органів, а саме запроваджувати «інформаційно-просвітницькі заходи: роз'яснення широкому колу громадськості, у чому, власне, полягає донорство органів, яка його важливість та моральна цінність»²⁰¹. Коли люди будуть проінформовані і зрозуміють значення трансплантацій для порятунку життя, тоді підходять до цього питання більш активно та відповідально.

Ще одним прикладом співпраці духовенства Церкви з державою у питанні поширення культури дарування органів стала робоча зустріч Міністерства охорони здоров'я з представниками Всесвітньої Ради Церков і релігійних організацій. Темою зустрічі була «Трансплантація: етичні питання та розвиток для порятунку життя в Україні»²⁰². Патріарх Святослав, який зараз за сумісництвом виконує обов'язки чергового головуєчого ВРЦіРО, висловив вдячність за активну діяльність Школі біоетики Українського католицького університету та її керівнику, отцю-доктору Ігореві Бойку, закликавши до

¹⁹⁹ Релігійне співтовариство України підтримує донорство органів і готове сприяти зміні ставлення суспільства до цього // *news.ugcc.ua* (05.11.2021).

²⁰⁰ Релігійне співтовариство України підтримує донорство органів і готове сприяти зміні ставлення суспільства до цього.

²⁰¹ Там само.

²⁰² Заклик Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій до поширення культури дарування органів // *bioethics.usu.edu.ua* (12.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

активної роботи з іншими конфесіями у площині поширення культури дарування органів в Україні. В контексті цього також були розкриті перспективи для подальшої сталої діяльності Школи: «Перед Школою біоетики УКУ зокрема було поставлено завдання всіляко сприяти просвітницькій діяльності (проведення лекцій, семінарів, zoom-конференцій, відео лекцій для духовенства, лікарів, юристів та усіх зацікавлених осіб) щодо представлення суспільству етичних критеріїв взяття органів»²⁰³. Представники Школи біоетики, як духовенство, так і миряни, здатні продовжувати розвивати інформаційну кампанію щодо донорства, будучи в такий спосіб голосом Церкви у розвитку культури дарування органів.

Як Церква в цілому, так і духовенство зокрема, високо цінуючи вияв милосердя і любові до ближнього, мають ставити собі за мету проголошувати людям через мас-медіа конкретні свідчення культури дарування органів. Одним з таких прикладів свідчення є історія брата Любомира Миколишина, цьогорічного випускника Львівської духовної семінарії Святого Духа, майбутнього священника, та його сім'ї, котрі, попри тяжке горе втрати жінки і мами, знайшли в собі сили і подарували можливість життя чотирьом ближнім. Ця історія, завдяки церковним ЗМІ та небайдужим священникам, набула широкого розголошення, та відгукнулася в свідомості багатьох людей. Отець Ігор Бойко, даючи коментар з приводу такого вчинку, висловив побажання, щоб «цей приклад людської солідарності та християнського милосердя (...) став для всіх нас поштовхом до поширення в українському суспільстві культури дарування органів. Це найвищий прояв любові, любові аж до кінця!»²⁰⁴. Висвітлення історії сім'ї Миколишин та інших таких історій є необхідним компонентом формування та поширення в УГКЦ автентичної культури дарування органів.

²⁰³ Заклик Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій до поширення культури дарування органів.

²⁰⁴ Мама семінариста Львівської духовної семінарії врятувала життя чотирьох людей // news.ugcc.ua (17.11.2021).

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУРИ ДАРУВАННЯ ОРГАНІВ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ ТА ЗОКРЕМА В УГКЦ

Отож, засоби соціальної комунікації, є незамінним інструментом, посередництвом якого здійснюється формування громадської думки. Вплив на суспільну думку є необхідною передумовою формування культури. Використання засобів соціальної комунікації полягає у розпрацюванні способів того, як зробити тему дарування органів обговорюваною в соціальних середовищах. Через використання інтернет ресурсів, медіа простору, соціальних мереж та інших засобів соціальної комунікації впливати на інформованість людей і формування позитивного ставлення до трансплантації і донорства. У розділі представлено, форми вираження та поширення культури дарування органів. Однією із форм є публічні заяви духовенства і мирян щодо значення дарування органів в порятунку життя. Інша форма це особисті свідчення та готовності стати донором. Ще однією формою вираження культури дарування органів, є навчання духовенства, зокрема капеланів, котрі є найбільш дотичними до лікарень, і мають змогу через діалог з пацієнтами та родичами сприяти поширенню культури дарування органів. Співпраця Церква і держави у питаннях трансплантації, зокрема того що стосується етичних засад також є формою вираження даної культури. У підсумку варто зазначити, що уся діяльність Католицької Церкви, виражена у сукупності вище описаних форм, створює культуру дарування органів, та має перспективу подальшого розвитку.

ВИСНОВКИ

У цій науковій роботі розкрито діяльність Католицької Церкви, що спрямована на розвиток культури дарування органів. Богословською передумовою, що спонукала до написання цієї праці став заклик святого Йоана Павла II до поширення у світі *культури життя*.

Одним із завдань роботи було описати концепцію *культури життя*. Цьому присвячено перший розділ. У розділі зазначається, що середовище, в якому формується *культура життя*, це кризове сучасне суспільство, в якому, за висловом папи Йоана Павла II, панує *культура смерті* – та, що знецінює, вносить обман про людське життя, знищує його. Натомість поширення *культури життя* полягає у тому, щоб проголошувати цілковиту правду про людину і її життя, про те, що людське життя є фундаментальною цінністю і що повага до життя є основою для відродження суспільства. У роботі розкрито і роль богословів та духовенства у формуванні культури життя. За словами папи Йоана Павла II, богослови та духовенство отримують належні знання, зокрема щодо істинного розуміння людського життя, тому в особливий спосіб покликані проголошувати *культуру життя* через діалог зі світом, зокрема з молодими людьми. Правда про життя полягає в даруванні себе через любов. Людина може свідчити правду про життя різними способами, і одним з таких способів є служіння ближньому через дарування органів.

Другий розділ є розкриттям теми донорства органів як одного із виявів *культури життя*. Про те, що донорство органів, здійснене в етично прийнятний спосіб, є виявом культури життя, свідчить сам Йоан Павло II. Церква схвалює прижиттєве донорство органів як вільне рішення, що не несе загрози смерті чи каліцтва донору, а завдана шкода пропорційна до бажаного результату та є безоплатним актом солідарності і милосердя. Стати донором після смерті є морально прийнятним за наявності висловленої згоди та факту констатації смерті, що здійснюється на підставі цілковитого припинення діяльності мозку. Морально неприйнятно трансплантувати ті органи, які несуть

ВИСНОВКИ

людську ідентичність – мозок і статеві залози. У розділі описано низку інформації, що стосується трансплантації: її види, значення, виклики та загрози. Таким чином було окреслено спосіб здійснення донорства органів, який відповідає *культури життя*.

У третьому розділі розкрита діяльність Церкви, зокрема духовенства, в поширенні культури дарування органів. Огляд тенденції поширення культури дарування органів у Католицькій Церкві та зокрема в УГКЦ дали підстави стверджувати як наявність такої культури, так і необхідність й надалі розвивати та поширювати її в суспільстві. Засоби соціальної комунікації значно розширюють можливості для розповсюдження інформації, що стає передумовою формування громадської свідомості й культури. Досвід поширення культури дарування органів в середовищі Католицької Церкви є цінним для УГКЦ, яка ще не має значного досвіду у цій сфері. Подальше поширення згаданої культури можливе через розвиток діяльності в медіа та більшу залученість до цього розвитку духовенства і мирян; створення інформаційної кампанії з покращення обізнаності щодо донорства; присутність духовенства у лікарнях та місцях, де відбувається лікування тяжко поранених пацієнтів, з метою допомоги їхнім сім'ям; активну позицію і вплив на державний апарат в законотворчому аспекті; сприяння реформам в медичній галузі та зміні ставлення громадськості до медичних трансплантацій; розголос та героїзацію конкретних вчинків дарування органів як вияву справжньої любові та милосердя. Таким чином, старання Церкви та усіх небайдужих здатні служити порятунку життя через плекання культури дарування органів.

Оскільки питання захисту і порятунку життя є сталою ціллю, то й питання дарування органів є стало актуальною темою. Актуальність теми дарування органів є зумовлена невід'ємною цінністю людського життя. Актуальність виражається також і через необхідність. Сьогодні набагато більшою є потреба служити життю, ніж готовність людей до служіння.

Труднощі в написанні роботи були пов'язані більшою мірою із складністю предметного дослідження та окреслення феномену *культури життя*, оскільки

ВИСНОВКИ

її суть і зміст є глибокими та багатограними. Це дослідження водночас не претендує на вичерпність розкриття концепції *культури життя*, тому це є контекстуальною межею роботи. Також робота не передбачала повного висвітлення теми трансплантації органів, а розкривала донорство через відповідність культурі життя.

Магістерська робота відповідає поставленій меті, в силу того, що вдалось представити діяльність Церкви, яка стосується поширення культури дарування органів. Також була розкрита тема культури життя та донорства органів як складової її частини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко І. *Біоетика: Скрипти для студентів*. Львів 2008.
2. Гьофнер Й. *Християнське суспільне вчення*. Львів 2002.
3. *Інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку*. Затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2020 року № 2559.
4. Йоан Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*. [PDF].
5. Йоан Павло II. Енцикліка *Centesimus annus*. Львів 2020.
6. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002.
7. Островська В. *Заборона фінансової вигоди в міжнародному праві стосовно використання тіла людини та його частин* // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, 2. Київ 2018.
8. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. *Душпастирська інструкція Communitio et progressio*. Львів 2004.
9. Папська рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. *Хартія працівників охорони здоров'я*. Львів 1999.
10. Папська комісія у справах засобів соціальної комунікації. *Душпастирська інструкція Aetatis Novae*. Львів 2004.
11. Присухін С. *Поліфонія культури життя: філософсько-богословська спадщина Йоана Павла II в сучасному дискурсі. Релігієзнавчий аспект*. Київ 2017. [PDF].
12. Сгречча Е. та ін. *Біоетика. Підручник*. Львів 2007.
13. Canadian Catholic Bioethics Institute. *Organ Donation: A Catholic Perspective* [PDF].
14. Graham G. *Culture of Life, Culture of Death, The Catholic Lawyer*, Б.м 2001 [PDF].
15. II Ватиканський Собор. Декрет про засоби суспільного повідомлення *Inter mirifica*. Львів 1996.

16. II Ватиканський Собор. *Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі Gaudium et spes*. Львів 2014.

ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ:

17. *About Vision // The National Association of Catholic Chaplains Chaplains*
www.nacc.org (24.11.2021).
18. *Adri Megna Il dono Canzone scritta da Adri per Nicholas Green // YouTube*
www.youtube.com (23.11.2021).
19. *Agnelo Rufino Gracias // The Hierarchy of the Catholic Church*
www.catholic-hierarchy.org (26.11.2021).
20. *Archbishop of Bombay Oswald cardinal Gracias // Archdiocese of Bombay*
www.archdioceseofbombay.org (26.11.2021).
21. Barragan J. *The culture of death and the culture of life in the light of «Evangelium Vitae» // Pontificia Accademia per la Vita* www.academivita.org (19.02.2021).
22. Benedetto XVI. *Un dono per la vita. Considerazioni sulla donazione di organi, udienza ai partecipanti al Congresso Internazionale // La Santa Sede* press.vatican.va (04.10.2021).
23. Benedict XVI. *Address to participants at an international congress organized by the Pontifical academy for life // La Santa Sede* www.vatican.va (02.12.2021).
24. *Can someone who is living with HIV be an organ donor? Donate Life America // Donate life of America* www.donatelife.net (05.11.2021).
25. *Can someone who tests positive for COVID-19 (Coronavirus) be a donor? Donate Life America // Donate life of America* www.donatelife.net (05.11.2021).
26. Casarosa M. *Donazione di organi: tutte le domande etiche // Documentazione info. Oltre le Opinioni* www.documentazione.info (28.09.2021).

27. *Children's Bell Tower Bodega Bay, California. A poignant memorial to a young boy whose death spurred a dramatic increase in organ donations in Italy—dubbed the "Nicholas Effect" // Atlas Obscura www.atlasobscura.com (22.11.2021).*
28. Congregation for the Doctrine of the Faith. *Instruction on respect for human life in its origin and on the dignity of procreation replies to certain questions of the day Donum Vitae // La Santa Sede www.vatican.va (12.04.2021).*
29. Deathridge J. *Transplant Immunology. British Society for Immunology // Atlas Obscura www.immunology.org (22.10.2021).*
30. *Discorso di Giovanni Paolo II Ai leaders dei movimenti internazionali pro-vita // La Santa Sede www.vatican.va (13.05.2021).*
31. Elio Sgreccia. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento *"La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti // La Santa Sede www.vatican.va (15.10.2021).*
32. Faggioni Maurizio. Conferenza stampa di presentazione del nuovo documento *"La prospettiva degli xenotrapianti. Aspetti scientifici e considerazioni etiche"// La Santa Sede www.vatican.va (15.10.2021).*
33. Pope Francis. *Address to the Italian Association for the Donation of Organs, tissues and cells (AIDO) // La Santa Sede www.vatican.va (23.09.2021).*
34. Giovanni Paolo II. *Motu proprio Familia a Deo instituta // <https://www.vatican.va> (10.04.2021).*
35. Giovanni Paolo II. *Costituzione Apostolica Magnum Matrimonii Sacramentum // La Santa Sede www.vatican.va (10.04.2021).*
36. John Paul II, *Discourse «Evangelium Vitae» five years of confrontation with the society // Pontificia Accademia per la Vita www.academivita.org (19.02.2021).*
37. John Paul II, *Letting the Gospel take root in every culture // La Santa Sede www.vatican.va (12.04.2021).*
38. John Paul II. *Address to the 18th International Congress of the Transplantation Society // La Santa Sede www.vatican.va (02.10.2021).*

39. John Paul II. *Encyclical Letter Fides et Ratio* // *La Santa Sede* www.vatican.va (14.05.2021).
40. John Paul II. *Encyclical Veritatis Splendor* // *La Santa Sede* www.vatican.va (12.04.2021).
41. John Paul II. *Motu proprio Vitae Misterium* // *Pontificia Accademia per la Vita* www.academyforlife.va (10.04.2021).
42. *My son died in 1994 but his heart only stopped beating this year* // *BBC* www.bbc.com (19.11.2021).
43. *New edition of «The Nicholas Effect»* // *The Nicholas Effect* www.nicholaseffect.org (23.11.2021).
44. *The Nicholas Effect. The Gift of Life* // *The Nicholas Green Foundation* nicholasgreen.org (19.11.2021).
45. *Nicholas Green, the little boy who was murdered but gave the gift of life* // *Aleteia* aleteia.org (20.11.2021).
46. *Nicholas has grown and lives in me* // *The Nicholas Green Foundation* nicholasgreen.org (19.11.2021).
47. Odeyemi J. *Understanding Human Sexuality in John Paul II's Theology of the Body: An Analysis of the Historical Development of Doctrine in the Catholic Tradition* // *Dequesne Sholarship Collection* dsc.duq.edu (24.03.2021).
48. Oppong H. *Culture of life* // *Research Gate* www.researchgate.net (10.02.2021).
49. *Organ donation fosters culture of life, pope says* // *CRUX Taking the Catholic Pulse* cruxnow.com (18.11.2021).
50. *Organ procurement groups can collaborate with chaplains* // *The National Association of Catholic Chaplains* www.nacc.org (19.11.2021).
51. *Pastorally sensitive process helps families understand neurological death* // *The National Association of Catholic Chaplains* www.nacc.org (24.11.2021).
52. *Policlinico di Messina, il reparto di rianimazione intitolato a Nicholas Green* // *YouTube* www.youtube.com (23.11.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

53. *Pontifical Academies for Science, Social Sciences, Life // La Santa Sede* www.vatican.va (16.04.2021).
54. Pontificio Consiglio per la Famiglia. *Carta dei diritti della Famiglia // La Santa Sede* www.vatican.va (10.04.2021).
55. *Priest's gift of kidney to parishioner gives everyone new outlook on life // The National Association of Catholic Chaplains* www.nacc.org (24.11.2021).
56. *Serve after death: Christian priests lead the way // The Indian Express* indianexpress.com (26.11.2021).
57. Sgreccia Card. Elio // *La Santa Sede press.vatican.va* (05.10.21).
58. Staudt R. J. *Culture in the Magisterium of Pope John Paul II: Evangelization through Dialogue and the Renewal of Society // Purdue University docs.lib.purdue.edu* (02.03.2021).
59. United States conference of Catholic bishops. *Ethical and Religious Directives for Catholic Health Care Services, // United State Conference of Catholic Bishops* www.usccb.org (20.09.2021).
60. University of Minnesota: Center for Bioethics. *Ethics of organ transplantation. // Libraries digital conservancy conservancy.umn.edu.* (11.10.2021).
61. Блаженніший Святослав про трансплантацію органів | Відкрита Церква // *YouTube youtube.com* (08.11.2021).
62. Бодак В. *Католицька Церква про етнорелігійні виміри культури // Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України dspace.nbuv.gov.ua* (15.03.2021).
63. Бойко І. *Бути даром для ближнього (Пізнай правду) // Український Католицький Університет uci.edu.ua* (04.11.2021).
64. *В Україні почала роботу єдина інформаційна система трансплантації органів // Укрінформ www.ukrinform.ua* (04.11.2021).
65. Власенко О. *Атонія. Велика українська енциклопедія. // Велика Українська Енциклопедія uie.gov.ua* (06.11.2021).
66. *Глава УГКЦ назвав допустимі морально-етичні види трансплантації // Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua* (06.11.2021)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

67. Глава УГКЦ: «Я згоден стати донором після своєї смерті» // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua (06.11.2021).
68. Владика Борис Гудзяк про трансплантацію // YouTube youtube.com (07.11.2021).
69. Дідахе – Вчення Дванадцятьох Апостолів // Домашня Церква dc.lviv.ua (20.03.2021).
70. Заклик Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій до поширення культури дарування органів // Школа біоетики УКУ bioethics.usu.edu.ua (12.11.2021).
71. Закон України Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині із змінами, Відомості Верховної Ради, 2018 // Верховна Рада України zakon.rada.gov.ua (06.11.2021).
72. Звернення ректора УКУ щодо трансплантації органів // YouTube youtube.com (07.11.2021).
73. Мама семінариста Львівської духовної семінарії врятувала життя чотирьох людей // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua (17.11.2021).
74. Медіа недостатньо сприяють поширенню культури дарування органів, – о. Ігор Бойко // Український Католицький Університет usu.edu.ua (28.10.2021).
75. Панасицька О. Пожертвуй органом — врятуй життя ближньому. Що відбувається із системою трансплантології в Україні // Вокс Україна voxukraine.org (05.11.2021).
76. Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини // Верховна Рада України zakon.rada.gov.ua (24.11.2021).
77. Релігійне співтовариство України підтримує донорство органів і готове сприяти зміні ставлення суспільства до цього // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua (05.11.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

78. Уряд затвердив порядок надання згоди на донорство. Міністерство Охорони Здоров'я України // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (27.10.2021).